

HEDLEY BULL PERSPEKTİFİNDEN “ULUSLARARASI TOPLUM” KAVRAMSALLAŞTIRMASI VE KURUMLARI*

Dr. Murat DEMİREL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Özet

Uluslararası ilişkiler (UI) yazınındaki İngiliz Okulu Kuramı, çoğulcu bakış açısına sahip teorik yapısı içerisinde “uluslararası toplum” kavramına vurgu yaparak bir uluslararası siyaset anlayışı geliştirmiştir. Uluslararası toplum kavramını, farklarını daha belirgin şekilde ortaya koyarak tanımlayan ve daha da somutlaştıran Hedley Bull, sadece İngiliz Okulu’nun kuramsal varsayımlarının yerleşmesini sağlamamış, aynı zamanda uluslararası ilişkileri incelerken “kurum tartışmaları” gibi yenilikçi bir tartışmaya da ilham vermiştir. Bu makale, Bull’un (evrilmiş) kurumları ile uluslararası toplum kavramsallaştırmasının UI’yi anlama/açıklamada nasıl bir katkı sunduğunu analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada, uluslararası toplum kavramıyla birlikte, onu ayakta tuttuğu varsayılan “güç dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçler yönetimi” kurumları tartışılarak Bull’un çizmiş olduğu genel çerçevenin, UI disiplinindeki kuramsal tartışmaların geliştirilmesi için sürdürülebilir bir zemin teşkil ettiği savunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Hedley Bull, Uluslararası Toplum, İngiliz Okulu, Güç Dengesi, Kurumlar

* Bu makale Murat Demirel’in “The English School Theory and Turco-German Relations” başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden uyarlanmıştır. Bkz. Murat Demirel, “The English School Theory and Turco-German Relations” (Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2017).

HEDLEY BULL'S CONCEPTUALISATION OF 'INTERNATIONAL SOCIETY' AND ITS INSTITUTIONS

Abstract

English School Theory of International Relations (IR) has developed an understanding of international politics with a great emphasis on the conception of 'international society' within the limits of its pluralist theoretical structure. Hedley Bull, as the leading scholar who has distinctively defined and boldly concretized the concept has not only consolidated the theoretical assumptions of the School but also inspired innovative discussions such as the "institution debate" for the examination of international relations. This article aims to analyse how Bull's conception of international society along with its evolved 'institutions' have contributed into understanding/explaining IR. After having discussed Bull's conception of 'international society' which assumes to be sustained by five institutions-balance of power, international law, diplomacy, war, and the great power management, this paper argues that Bull's framework is a candidate to be a sustainable ground for further theoretical discussions within the discipline of IR.

Keywords: Hedley Bull, International Society, English School, Balance of Power, Institutions

Giriş

Bu makalenin amacı, İngiliz Okulu kuramının önde gelen düşünürlerinden Hedley Bull'un "uluslararası toplum" kavramsallaştırmasının uluslararası ilişkileri anlama ve açıklamaya sunduğu katkıyı Türkçe literatüre taşıyarak incelemektir. Bu kapsamda makale öncelikle İngiliz Okulu kuramı hakkında kısa bir giriş yapacak, daha sonra da Bull'un uluslararası toplum kavramsallaştırması üzerinde yoğunlaşacaktır.

Makale, bu verilen altyapıyı takiben literatürde giderek önem kazanan tartışmalardan biri olan, "kurum"ları gündemine alacaktır. Uluslararası ilişkilerde kurum denildiğinde akla ilk başta uluslararası örgütler gelmektedir. İngiliz Okulu'nun öne çıkardığı şekliyle ise, kurumlar zaman içerisinde evrilerek uluslararası toplumun pratikteki işleyişini yöneten ve sürekliliğini sağlayan mekanizmalar olarak görülmektedir. Dolayısıyla, kurumlar temelinde yapılan incelemelerle uluslararası ilişkilerin işleyişi hakkında da bilgiler edinileceği varsayılmaktadır.

Makale, bu bakış açısıyla, takip eden bölümde İngiliz Okulu içerisindeki kurumlar hakkında kısa bir bilgi verecek, daha sonra da Bull'un uluslararası toplum içerisinde işlediğini varsaydığı beş kurumunu tartışacaktır: Güç dengesi, diplomasi, uluslararası hukuk,

savaş ve büyük güçler yönetimi. Makalenin sonuç bölümünde ise, bundan sonraki kurum tartışmalarına zemin teşkil edeceği düşünülen Bull'un uluslararası toplum kavramı ve onu işlettiği var sayılan bu beş kurumunun, uluslararası ilişkilerin pratiğini nasıl ortaya koyduğunun genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

1. İngiliz Okulu Kuramı: Kısa Bir Bakış

Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu kuramı, mevcut altyapısını İkinci Dünya Savaşı sonrasında geliştirmiş ve teorik tartışmalarda yerini almıştır. Bu kuram, büyük ölçüde, 1958'de düzenli olarak toplanmaya başlayan¹ Uluslararası İlişkilerin teorisinin tartışıldığı "Britanya Uluslararası Siyaset Teorisi Komitesi" (*the British Committee on the Theory of International Politics*)² isimli akademik tartışma grubu neticesinde literatürdeki yerini almıştır. 1985'de dağılına kadar çalışmalarına devam eden bu grup, İngiliz Okulu kuramının temel varsayımlarının şekillendiği, özgün fikirlerinin ortaya çıktığı mecra olmuştur. İlgili akademik kurul; gazetecilik, tarih ve diplomasi gibi farklı disiplinlerden gelen düşünürlerin katılımıyla çalışmalarını sürdürmüştür.³ Her yıl düzenli gerçekleşen yoğun

¹ Daniel M. Green, "Introduction to the English School in International Studies," içinde, *Guide to the English School in International Studies*, ed. Cornelia Navari ve Daniel M. Green, Guides to International Studies (Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014), 1; Herbert Butterfield ve Martin Wight, ed., *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics* (Londra: George Allen & Unwin Ltd, 1966), 11.

² Bu entellektüel tartışma grubu, ilk olarak, uluslararası ilişkiler hususundaki teorik soruları yanıtlamak üzere 1954 yılında Rockefeller Vakfı tarafından faaliyete geçirilen bir Amerikan Komitesinin paralel çalışma grubu olarak kurgulanmıştır. Bu Amerikan komitesinin koordinatörlerinden biri olan Kenneth Thompson benzer bir yapının İngiltere'de hayata geçirilmesini önermiştir. Bu teklif üzerine, 1958 yılında, bir grup İngiltere-kökenli akademisyenle uluslararası siyasetin teorisi hakkında ön görüşmeler yapmak üzere toplanılmaya başlanmıştır. Bu gruba, Rockefeller Vakfı tarafından "Britanya Uluslararası Siyaset Teorisi" ismi verilmiştir. Detaylar için, bkz. Butterfield ve Wight, *Diplomatic Investigations*, 11. Komite hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. T. Dunne, *Inventing International Society: a History of the English School (St Antony's Series)*, 1998 ed. (New York: Palgrave Macmillan, 1998); Roger Epp, "The British Committee and International Society," içinde, *Guide to the English School in International Studies*, ed. Navari ve Green, 25-36.

³ Komitenin ilk üyeleri şunlardır: Martin Wight (Tarihçi), Herbert Butterfield (Tarihçi), Sir William Armstrong (Hazine Bakanlığından), Adam Watson (Diplomat), Desmond Williams (Diplomasi Tarihçisi), Michael Howard

tartışmalar neticesinde ortaya çıkan ana fikirlerin bir derlemesi, 1966 yılında basılan *Diplomatik İncelemeler: Uluslararası Siyaset Teorisi Üzerine Denemeler* isimli kitapta yayınlanmıştır.⁴ Bu kitapta da altı çizildiği şekilde, bu komitenin odaklandığı konular devletler sisteminin doğası, diplomasi hakkındaki önermeler ve fikirler, dış politikanın ilkeleri, uluslararası ilişkilerin etiği ve savaş üzerine olmuştur.⁵

Ole Waever'a göre, bu temelde başlayan İngiliz Okulu çalışmalarının evrimi dört ayrı dönemde özetlenebilir. İlk safhada bahsi geçen komite kurulmuş ve çalışmalar 1966 yılındaki az önce bahsi geçen *Diplomatik İncelemeler* ana başlıklı isimli yayınlara sonlanmıştır. Bu safhada Uluslararası İlişkileri anlama ve açıklama için "uluslararası toplum" kavramı üzerine yoğunlaşmış, uluslararası siyaset, kuramsal düzleme aktarılmaya çalışılmıştır. İkinci evre, 1966 ile 1977 yılları arasında sürmüş, Bull'un yayınladığı *Anarşik Toplum* ve Martin Wight'ın yazdığı *Devlet Sistemleri* eserleriyle birlikte uluslararası toplumun varlığı ve doğası sorgulanmıştır. 1977 yılında başlayan üçüncü aşamada, yeni nesil İngiliz Okulu düşünürleri, Bull ve Wight'ın şemalarını kullanarak analizleri derinleştirip geliştirmeye çabalamışlardır. Bu dönemde, 1981 ile 1989 arasında vuku bulan "Jones, Grader, Wilson tartışması"nda olduğu gibi İngiliz Okulunun kuramsal kapasiteleri tartışmaya açılmıştır.⁶ Waever'e göre dördüncü safha 1990'lar ile birlikte başlamış ve *Millenium* dergisinin

---

(Askeri Tarih Uzmanı), Donald Mackinnon (Felsefeci), Donald McLahlan (Gazeteci) ve G. F. Hudson (Siyasi Tarihçi). Bu gruba daha sonraları bir uluslararası ilişkiler bölümü öğrencisi olan Hedley Bull davet edilmiştir. Bkz. Adam Watson, *The British Committee for the Theory of International Politics: Some Historical Notes*, November, 1998, <http://www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/english-school/watson98.pdf> (31.07.2016); Dunne, *Inventing International Society*, 90-94, 116-17.

⁴ Bkz. Herbert Butterfield ve Martin Wight, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1966.

⁵ Butterfield ve Wight, *Diplomatic Investigations*, 11.

⁶ Roy E. Jones, "The English School of International Relations: A Case for Closure," *Review of International Studies* 7, Sayı 1 (1981): 1-13; Shelia Grader, "The English School of International Relations: Evidence and Evaluation," *Review of International Studies* 14, Sayı 1 (1988): 29-44; Peter Wilson, "The English School of International Relations," *Review of International Studies* 15, Sayı 1 (1989): 49-58.

uluslararası toplum üzerine çıkardığı özel sayısı⁷ gibi yeni yayınlarla İngiliz Okulu gündeme oturmuştur. Soğuk Savaşın sona erdiği bu dönemde ortaya çıkan yeni zorluklar ve kuramsal araştırmalara, İngiliz Okulu yaklaşımları uyarlanmaya çalışılmış, neticesinde var olan birikimiyle İngiliz Okulu, akademik bir topluluk olarak yeniden toplanma sürecine girmiştir.⁸

Bu tarihsel evrim sürecinde kuramın temel varsayımları, anahtar kavramları ve araştırma yöntemleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, İngiliz Okulu kuramının önde gelen özelliği olan çoğulcu (*pluralist*) yaklaşımı öne çıkmaktadır. İngiliz Okulu uluslararası ilişkileri anlama ve açıklamada üçleme şeklindeki çoğulcu bir yaklaşımı benimser. Bu üçleme, araştırılacak unsur olarak üç farklı uluslararası yapıyı ele alır: “uluslararası sistem”, “uluslararası toplum” ve “dünya toplumu”. İngiliz Okulu tarafından, Uluslararası ilişkilerin, tarih boyunca iç içe geçmiş bu üç politik yapılanmandan oluştuğu görüşü savunulmuştur.⁹ Bu üçleme, Wight’ın 3 “R”si olarak adlandırılan epistemolojik bir zemine oturmuştur: gerçekçilik (*realism*), rasyonalizm ya da makuliyetçilik (*rationalism*) ve radikalizm (*revolutionism*).¹⁰ Bu üçleme silsilesi, İngiliz Okulu bakış açısıyla aynı anda var olur, birbirleriyle etkileşime girer ve birlikte dönüşerek uluslararası ilişkiler pratiğini tekraren inşa ederler. Bu çoğulcu analiz altyapısı, devletler arası, ulusal sınırları aşan ve birey temelli faaliyet alanlarında işlevseldir.¹¹

⁷ Bkz. Londra Ekonomi Okulu (Üniversitesi) (*London School of Economics – LSE*) bünyesinde gerçekleştirilen “Uluslararası Toplumun Ötesinde” başlıklı konferans sonrası basılan dergi özel sayısı: “Beyond the International Society”: *Millennium Journal of International Studies* 21, Sayı 3 (1992).

⁸ 1999 yılında, Barry Buzan, Richard Little ve Ole Waever İngiliz Okulunu tekrar toplamaya çalışmışlardır. Bkz. University of Leeds, “Research: English School of International Relations Theory”, <http://www.polis.leeds.ac.uk/research/international-relations-security/english-school/> (27.08.2016)

⁹ Martin Wight, *International Theory: The Three Traditions*, (Leicester: Leicester University Press), 260.

¹⁰ Martin Wight ve Gabriele Wight, *International Theory: The Three Traditions*, ed. Gabriele Wight, Brian Ernest Porter ve Hedley Bull (New York: Holmes & Meier for the Royal Institute of International Affairs, 1992); Ian Hall, *The International Thought of Martin Wight*, The Palgrave Macmillan History of International Thought Series (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 133-56.

¹¹ Richard Little, “Neorealism and the English School: A Methodological, Ontological and Theoretical Reassessment,” *European Journal of International Relations* 1, Sayı 1 (Mart 1995): 15-16; Barry Buzan ve Ana

Bu üçlemenin konu olduğu üç farklı uluslararası yapı vardır. Eğer en az iki devlet, yeterli seviyede temasta bulunarak, diğer bir deyişle düzenli şekilde etkileşime girerek hareket tarzı belirlerken karşı tarafın eylemlerini de gözetiyorlarsa, bu çerçeve, bir uluslararası sistemi ifade eder.¹² Devletler sistemi ismi de verilen uluslararası sistem, aynı zamanda Hobbescu (*Hobbesian*), Makyavelist (*Machiavellian*) veya realist çerçeve olarak da bilinir. Bu yapıda, merkezi üst otoritenin olmadığı anarşi söz konusudur. Ayrıca, bu yapı devlet merkezli olup güç politikalarıyla işler.¹³ Bu bakış açısı, genel olarak uluslararası ilişkileri realist ve neo-realist pencereden değerlendirme ile paralel görülür. Uluslararası sistem, ontolojik olarak devletlere dayanırken; pozitivist bir epistemoloji, rasyonalist ve materyalist yöntemler ve yapısalcı teoriler ile açıklanmaktadır.¹⁴

Üçleme şeklindeki çoğulcu bakış açısında diğer politik yapılanma uluslararası toplum ya da devletler toplumdur. Eğer bir grup devlet, ortak çıkar ve değerlerin bilincinde, kendilerini iradi olarak kurumlar vasıtasıyla bir dizi norm ve kural ile kısıtlıyorsa, bu yapı da uluslararası toplumu örneklendirir.¹⁵ Uluslararası toplum fikrinin altında basit bir şekilde sosyal bir yapı yatar. Bir toplum içinde yaşayan bireyler gibi devletler de uluslararası toplum içinde var olurlar. Devletler bu toplumu şekillendirirken aynı zamanda toplum tarafından da şekillenirler. Uluslararası toplumun en önde gelen özelliklerinden birisi devletler tarafından gönüllü olarak oluşturulması ve tarih içerisinde üyelerinin rızasıyla kurumsallaşmasıdır. Bu yapıya aynı zamanda *Grotian veya rasyonalist (rationalist)* yapı da denmektedir. Bu çerçeve içerisinde, devletler arasındaki ortak değerler ve karşılıklı çıkarlar vurgulanmakta, paylaşılan normlara, kurallara ve kurumlara odaklanılmaktadır. Modern devletler sistemine geçildikten sonraki dönemi analiz ederken İngiliz Okulu uluslararası toplum perspektifine yoğunlaşmıştır.¹⁶

Gonzalez-Pelaez, ed., *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*, Palgrave Studies in International Relations Series (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009), 231.

¹² Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 4th ed. (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 9.

¹³ Barry Buzan, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2004), 7.

¹⁴ Barry Buzan, *An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach* (Cambridge, UK: Polity, 2014), 12.

¹⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 13.

¹⁶ Buzan, *An Introduction to the English School*, 13.

Üçlemenin diğer politik yapılanması ise “dünya toplumu” kavramıyla açıklanmaktadır. Kantçı (*Kantian*) ya da radikal (*revolutionist*) de denen bu yapı; bireyleri, devlet-dışı aktörleri ve dünyadaki insan topluluğunu bir bütün olarak görerek küresel sosyal kimliklere ve bu bağlamdaki düzenlemelere odaklanır.¹⁷ Bull, dünya toplumunu kavramsallaştırırken “küresel sosyal etkileşimlerin tümü” ifadesini kullanmıştır.¹⁸ Dünya toplumu kavramı literatürde evrensel kozmopolitanizm (*universal cosmopolitanism*) olarak da geçmektedir. Bu yapılanma devletlerin ontolojisine dayanmasa da, bütünüyle bireylere endeksli bir çerçeveyi de yansıtmaz. Dünya toplumu kavramı, tüm insanlığın oluşturduğu evrensel toplumun ortak amaç ve değerlerini incelemek üzere ortaya konmuştur. Bu yapının kurucu üyeleri bu bağlamda, insanoğlunun bizzatı kendisi, bireylerden başkası değildir. Bu kapsamda, dünya toplumu, sistem içerisindeki devlet dışı boyutları ele alır.¹⁹

İngiliz Okulu, görüldüğü üzere yukarıdaki üçleme ile Uluslararası İlişkileri analiz etmeye çalışmaktadır. Wight bu üçlemeyi üç gelenek olarak tasvir eder ve bu üç geleneğin birbirine paralel bir şekilde sonsuzluğa uzanan üç demiryolu olmadığını vurgular. Bu üç görüş, üç akım şeklinde zaman zaman birbirleriyle kesişen, birbirlerini dönüştüren, asıl kimliklerini kaybetmeden değişim geçiren gidişatları teşkil eder.²⁰

Uluslararası İlişkileri anlama/açıklamada ortaya konan bu özgün bakış açısı karşıtlık üzerine bina edilmiş olan geleneksel realizm-liberalizm tartışmasının ötesine geçerek yenilikçi bir yol ortaya koyma iddiasındadır. Bu sav, orta-yol (*via-media*) denilen uzlaşmacı bir ara uzlaşma yoludur. Bu görüşün temelinde, barışın karşısında güç politikaları, ulusal çıkarların karşısında kozmopolit haklar, ulusal egemenlik karşısında küresel bağımlılık gibi mevcut analizlerin karşıtlık esasına dayanan çıkmazlarından sıyrılma arayışı vardır.²¹ Tim Dunne bu bakış açısını, realizmin idealizm karşısında savunduğu “ya...ya da tercihleri”nden (*either, or choices*), kuram ile tarih, moral değerler ile güç, aktör ile yapı (*agency and structure*)

¹⁷ Buzan, *An Introduction to the English School*, 13.

¹⁸ Bull, *The Anarchical Society*, 269.

¹⁹ Bull, *The Anarchical Society*, 81; Buzan, *An Introduction to the English School*, 13; Buzan, *From International to World Society?*, 21.

²⁰ Wight, *International Theory: the Three Traditions*, 260.

²¹ Jörg Friedrichs, *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions*, The New International Relations (Londra: Routledge, 2004), 90.

arasında sıkışmış “anlama veya açıklama” kuramsal çıkmazından kaçınmak için izlenen yeni bir yol olarak izah etmektedir.²²

Bu orta-yol Hugo Grotius, John Locke, David Hume, Edmund Burke ve Alexis D. Tocqueville gibi düşünürlerden esinlenmiştir.²³ Grotius, bu isimler arasında önde gelen düşünür olmuştur. 17. Yüzyılda yazmış olduğu “Savaş ve Barış Hukuku” (*De Juri Belli aç Paris*) isimli eserinde “uluslararası toplum” fikrini vurgulamıştır.²⁴ Rötuşçu gelenek, kendisini İngiliz Okulu üçlemesinde dile getirilen gerçekçi ve radikal düşüncenin arasında konumlandırmıştır. Bu görüşe göre, devletler realistlerin iddia ettikleri gibi sürekli bir çatışma halinde bulunmazlar. Diğer yandan, uluslararası ilişkiler gerçeği de, ütopyacı da denebilecek radikal görüşün savlarını da doğrulamaz. Grotiusçulara göre, uluslararası siyaset, devletlerin ahlaki ve legal kısıtlamalardan arı olmadıkları bir uluslararası toplumu teşkil eder.²⁵ Bu bakış açısı aşırı cılıktan kaçınmış ve herhangi bir üst otoritenin bulunmadığı anarşik olarak nitelendirilebilecek Uluslararası İlişkiler gerçekliğinde belli bir düzen olduğunu iddia eden bir orta yolu savunmuştur. Bu orta yol da, ağırlıklı olarak, bir sonraki bölümde tartışılacak “uluslararası toplum” kavramsallaştırması etrafında şekillenerek kuramsal bir alt yapı doğurmuştur.

2. Uluslararası Toplum ve Hedley Bull

İngiliz Okulu, çoğulcu yaklaşımıyla çalışmalarını Uluslararası İlişkileri anlama ve açıklamaya yoğunlaştırmıştır. Bu süreçte, ağırlıklı olarak “uluslararası toplum” kavramına odaklanarak bir anlayış geliştirmiştir.²⁶ Britanya Uluslararası Siyaset Teorisi Komitesi'nin ilk toplantılarını organize edenlerden Wight ve Herbert Butterfield başlıca üzerinde durdukları meselenin “ne uluslararası teorinin

²² Tim Dunne, “The English School,” içinde *The Oxford Handbook of International Relations*, ed. Christian Reus-Smit ve Duncan Snidal, Oxford Handbooks of Political Science (Oxford: Oxford University Press, 2008), 268-71.

²³ Buzan, *An Introduction to the English School*, 6.

²⁴ Ayrıntılı bir analiz için, bkz. Hugo Grotius, *Hugo Grotius on the Law of War and Peace*, student edition, ed. Stephen C. Neff (Cambridge: Cambridge University Press, 2012); Hedley Bull, Benedict Kingsbury ve Adam Roberts, ed. *Hugo Grotius and International Relations* (Oxford: Clarendon Press, 1990).

²⁵ Hedley Bull, “Martin Wight and the Theory of International Relations: The Second Martin Wight Memorial Lecture,” *International Studies* 2 (1976): 105.

²⁶ Buzan, *An Introduction to the English School*, 7.

sınırları ve kullanım alanı, ne de dış politikanın formülasyonu olduğunu, ancak diplomatik toplumun bizatihi kendisi, yani uluslararası toplum ya da başka bir ifadeyle devletler sistemi olduğunu²⁷ açıklamışlardır.

İngiliz Okulu'nun önde gelen düşünürleri uluslararası toplum kavramını, uluslararası siyasal sistemin herhangi bir üst otoriteye tabi olmadığı anarşik yapısı içerisinde, işbirliğine imkân sağlayan bir kulübe benzetirler. Uluslararası sistem ve uluslararası toplum kavramlarını birbirlerine muadil olarak kullanan Wight ve Butterfield'den farklı olarak Bull, "sistem" ve "toplum" kavramlarını birbirinden ayırıştırarak önermelerinde kullanmıştır.²⁸ Bu ayrımın altına çizen Bull, devletlerin iki farklı seçenekte birbirleriyle olan ilişkilerini yürütebileceklerini söylemektedir. Bull'a göre, bir uluslararası sistem, uluslararası topluma dönüşmeden de var olabilir, ancak tam tersi mümkün değildir. Bull'un, uluslararası toplum ile uluslararası sistem arasındaki farkın altını çizerek birçok eleştiri de aldığı²⁹ kavramsallaştırması bir orta-yol çizgisindedir ve kendi deyimiyle "Grotian"³⁰ bir yapıdadır. Bull'a göre, uluslararası

²⁷ Martin Wight, "The Balance of Power," içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 12.

²⁸ Ayrıntılı bir analiz için, bkz. Tim Dunne ve Richard Little, "The International System – International Society Distinction," in *Guide to the English School*, ed. Navari ve Green, 91-108; Richard Little, "The Balance of Power and Great Power Management," içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Richard Little ve John Williams, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006), 104-105; Adam Watson, "Hedley Bull, States Systems and International Societies," *Review of International Studies* 13, Sayı 2 (1987): 147-53.

²⁹ Eleştiriler genel olarak sistem ile toplum arasındaki sınırların belirgin bir şekilde çizilmemesi hususunda ve sistemden topluma geçişin muğlaklığı hakkındadır. Ayrıntılı analiz için, bkz. Navari, *Theorising International Society*, 45; Jones, "The English School of International Relations," 4; Alan James, "System or Society," *Review of International Studies* 19, Sayı 1 (Ocak 1993): 269-88. Örnek olarak, Wight, uluslararası toplum ve uluslararası sistem arasında bir farka işaret etmemiş, dünya toplumuna ise atıfta bulunmamıştır. Bunun yerine, Wight, "devletler sistemi" başlığı altında sistem ve toplumu bir tutmuştur. Ayrıca bkz. Richard Little, "International System International Society and World Society: A Re-evaluation of the English School," içinde, *International Society and the Development of International Relations Theory*, ed. B.A. Roberson, (Londra: Pinter Pub., 1998), 60.

³⁰ Hedley Bull, "The Grotian Conception of International Society," içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 51.

toplumun ortaya çıkması, bir grup devletin, bilinçli ve gönüllü bir şekilde belirli ortak çıkar ve ortak değerler etrafında bir araya gelerek, kendilerini bir dizi ortak kural ile bağlamaları ve bu yapının idamesini sağlayacak ortak kurumların işletilmesi yönünde irade göstermeleriyle mümkündür.³¹

Bull bu çerçevedeki kavramsallaştırmasına dayanarak tarih içerisinde beş farklı uluslararası toplum olduğunu işaret eder. Bu uluslararası toplumlar şunlardır: Yunan şehir-devletleri sistemi; Büyük İskender'in İmparatorluğunun dağılmasından Romalıların zaferlerine kadar olan dönemdeki Helenistik Krallıkların kurduğu sistem; "Savaşan Devletler Çağı"ndaki Çin uluslararası sistemi; antik çağda Hindistan devletler sistemi; ve Avrupa'da ortaya çıkıp dünyaya yayılmış ve günümüzde işler durumda olan modern devletler sistemi.³² İngiliz Okulu, bu örnekleri de göze alarak, sömürgecilik gibi süreçler vasıtasıyla kurucu nitelikte sayılabilecek bir uluslararası ilişkiler modelini, anahtar uygulamaları ve davranış normlarıyla tüm dünyaya yayan "Avrupa Uluslararası Toplumu"nu öne çıkarmıştır.³³

Stanley Hoffman, Bull'un *Anarşik Toplum* ana başlıklı eserine yazdığı önsözde, kitabın devletler arasındaki işbirliğini ve düzenlenmiş münasebetleri irdelediğini belirtir.³⁴ Bu bakış açısı da, Bull'un analizlerinde devletler temelindeki analizlerin ön planda olduğunu doğrular niteliktedir. Bull'a göre, belirli bir toprak parçası üzerinde ve belirli bir insan nüfusu üstünde egemenlik ve hâkimiyet iddiasında bulunan devletlerin varlığı, uluslararası ilişkilerin başlangıç noktasını oluşturur.³⁵ Bull'un savları incelendiğinde, İngiliz Okulu'nda temel kavramın ve ayırt edici özelliğin uluslararası toplum olduğu, bu toplum içerisinde devletlerin baş aktör olduğu, bu devletlerin kolektif bir biçimde kurallar ve uygulamalar üreterek birbirleriyle ilişkilerini yönettiği, bu yapının da küresel çapta bir uluslararası topluma dönüştüğü çıkarımı yapılmaktadır.³⁶

Bull, "anarşi" kavramının uluslararası ilişkilerin asli unsuru olduğunu ve teori çalışmaları için bir girdi teşkil ettiğini düşünmektedir. Bull anarşi kavramını bir kıyaslama yaparak şu

³¹ Bull, *The Anarchical Society*, 13.

³² Bull, *The Anarchical Society*, 15.

³³ Genişlemenin ayrıntılı tahlili için, bkz. Hedley Bull ve Adam Watson, ed., *The Expansion of International Society* (Oxford: Clarendon Press, 1985).

³⁴ Bull, *The Anarchical Society*, XXV.

³⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 8.

³⁶ Daniel M. Green, "Introduction to the English School in International Studies," içinde, *Guide to the English School in International Studies*, ed. Navari ve Green, 1.

şekilde açıklar: “Her devletin içerisindeki bireyler ortak bir hükümete tabi iken, egemen devletler ikili ilişkilerinde bir tabiiyet taşımazlar.”³⁷ Başka bir deyişle, ülke içiyle mukayese (*domestic analogy*) edilirse, devletler arasındaki düzenin şartları bireyler arasındaki düzenin şartlarından farklıdır. Bull, devletlerin de bireyler ya da vatandaşlar gibi yalnızca üst bir otorite olan “küresel merkezi bir üst yönetim” altında “herkesin herkese karşı” olma durumundan kurtulabileceği görüşüne katılmaz. Bu görüş, devletlerin birbirlerine karşı bağlayıcılığı olmayan yükümlülükler ile ilişkilerini yürüttüğünün bir açıklamasıdır.³⁸ Benzer bir şekilde, Bull realist paradigmanın dünya politikasının gerçeklerini yansıtmada yetersiz kaldığını, devletler arasındaki ilişkilerin tabiatı gereği düşmanca olmadığını, herhangi bir üst otoritenin bulunmadığı anarşi durumunda da devletlerin işbirliğine yatkın olduğunu düşünmektedir.³⁹

Bull, bu minvaldeki görüşlerini uluslararası toplum içerisinde vurguladığı “düzen” kavramıyla açıklamaktadır. Bull’a göre, uluslararası toplumun tarihteki evrimleri incelendiğinde, en baskın gelen özelliği, bir kargaşa ve belirsizlikten ziyade bir düzen içinde var olmasıdır. Bahsedilen bu düzenin de belirli bir amaç veya maksat olmadan ortaya çıkması mümkün değildir. Örneğin, bir kitaplıkta yan yana dizilmiş olarak duran kitapların bir düzene sahip olduğu söylenebilirken, yerde yığıla duran benzer kitapların bir düzene sahip olmadığı iddia edilebilir. Hâlbuki Bull’a göre düzen kavramı görecelidir ve varlığından söz edebilmek için bir amacın ortaya konması gerekir. Rafa sıralı bir şekilde dizilmiş kitaplar eğer tematik olarak dizilmiş ise alfabetik sıraya ihtiyaç duyan bir araştırmacı için bir düzene sahip olmaktan uzaktır. Bir düzenden bahsedebilmek için hangi gaye ile olaya bakıldığının en baştan belirlenmesi gerekir. Ulaşılmak istenen mantıklı bir hedef veya amaç olmadan düzen kavramının içi boş kalacaktır.⁴⁰

Bu kapsamda, düzen sadece rastlantısal olarak yaşanan olayların değil; sosyal hayatın temel gayeleri için ortaya konan ortak çıkar duygusunun, bu amaçları destekleyen davranış tarzlarını belirleyen kuralların ve bu kuralların etkili olmasını sağlayan

³⁷ Hedley Bull, “Society and Anarchy in International Relations,” içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 35.

³⁸ Hedley Bull, “The Grotian Conception of International Society,” içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 53.

³⁹ Bull, “Society and Anarchy,” içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 36-38.

⁴⁰ Bull, *The Anarchical Society*, 3.

kurumların bir sonucudur.⁴¹ Bu pencereden bakıldığında, uluslararası toplum içerisinde devletler de aynı ya da benzer amaçlara sahip olurlarsa, gönüllü olarak işbirliği yapma ve sistemin sürdürülebilirliği için fedakârlık yapma eğiliminde olurlar. Bull, devletlerin ortak çıkar veya amaçlar koymadan, birincil hedeflerde uzlaşmaya varmadan bir düzen içinde var olamayacaklarını belirtmektedir. Bu kapsamda, ortak çıkar ve amaçları vurgulayan Bull, uluslararası toplumun temel amaçlarını aşağıdaki şekilde ortaya koymuştur:

Uluslararası toplumun ilk amacı, sisteminin bizatihi kendisinin yani uluslararası toplumun muhafaza edilmesidir. İkinci olarak, uluslararası toplum, devletlerin bağımsızlıklarının ve harici egemenliklerinin (*external sovereignty*) sürdürülmesini amaçlar. Üçüncü olarak, uluslararası toplum, barışçı bir ortamı hedefler. Son olarak da, uluslararası toplum sosyal hayatın öncül şartlarının yerine getirilmesini amaçlar. Bu şartlar da, insana zarar verebilecek ya da ölümlerle sonuçlanabilecek şiddet uygulamalarının kısıtlanması, ahde vefa, mal varlığının mülkiyet kanunlarıyla stabilizasyonudur.⁴²

Buraya kadar ortaya konan çerçeveye bakılırsa, anarşik yapıdaki dünya düzeninde, egemenliğine sahip devletler bir üst otoriteye tabi olmadan birlikte var olurlar. Devletlerin bu çerçevede hareket serbestisi vardır ve gönüllülük esasına dayayan bir uluslararası toplum kurabilirler. Bu toplum ise; kargaşa, şiddet ve karışıklık ortamından ziyade bir düzen içinde var olur.⁴³ Diğer bir deyişle, İngiliz Okulu'nun temel araştırma konusu olarak gördüğü uluslararası toplum kavramı, Bull'un perspektifinden "düzen" kavramı eşliğinde ortaya konan bir silsileyle açıklanmıştır. Bull'a göre, devletler gönüllü olarak harekete geçerek ortak amaç ve çıkarlar doğrultusunda, belirli kurumlara tabi olan ortak kurallar ortaya koyar ve her şeyden önce bir düzen arz eden uluslararası toplumu inşa ederler. Bu ortak çıkar ve amaçların sınırları minimalist bir şekilde ortak yaşamın ihtiyacı olan temel davranış kalıplarını kapsar. Bu unsurlar, şiddetin

⁴¹ Bull, *The Anarchical Society*, 63.

⁴² Hedley Bull, "Order vs. Justice in International Society," *Political Studies* 19, Sayı 3 (1971): 270-71.

⁴³ Bkz. Hidemi Suganami, "English School in a Nutshell", *Lecture Notes* (Ritsumeikan University: 2010): 15-28, <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/ir/college/bulletin/e-vol.9/02Hidemi%20Suganami.pdf> (28.08.2016)

sınırlandırılması, mülkiyet haklarının garanti altına alınması ve ahde vefa ilkeleridir.⁴⁴

Uluslararası toplumdaki düzen, uluslararası ilişkilerin çalışma sistematiğini anlamak / açıklamak için önemlidir. Bu düzenin sürdürülmesi de “egemenliğine haiz ulus-devletler” denilen aktörlerin etkileşim ağı ile mümkündür.⁴⁵ Devletler, bu minvalde, herhangi bir üst otoritenin yokluğunda, uluslararası toplumdaki ortak kuralların etkinliğini garanti eden ve denetleyen temel aktörlerdir. Toplumlardaki mevcut kuralların hepsinin değişkenlik arz eden insan faktörüne dayandığı düşünülürse, bu kurallar çeşitli değişimlere ve farklı yorumlamalara açıktır. Bu kuralları korumak ve değişen şartlara uyarlamak üzere sistemi bir bütün olarak düzenleyecek çeşitli mekanizmalara ihtiyaç duyulur. Devletler bu gereksinimi, “kurum” adı verilen mekanizmalarıyla karşılamaya çalışırlar. Bu kurumlar, sistemi düzenlemek amacıyla devletlerin gönüllü olarak kabul ettikleri alışkanlıklar dizisini ve çeşitli oturmuş uygulamaları kapsar.⁴⁶ Bu açıdan değerlendirildiğinde; İngiliz Okulu, uluslararası ilişkileri, Bull’un kapsamlı kurumlarla açıkladığı “uluslararası toplum” kavramsallaştırmasıyla analiz etmeye çalışmıştır.

3. Uluslararası Toplumun Kurumları

Uluslararası ilişkiler yazınında “kurum” dendiğinde, Birleşmiş Milletler (BM), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) veya İktisadi İşbirliği Gelişme Teşkilatı (OECD) gibi uluslararası örgütler algılanmaktadır. Wight’a göre bu uluslararası örgütler Türkçe’ye görünüşte-kurumlar (*pseudo-institutions*)⁴⁷ olarak çevrilebilecek nitelikte olup Buzan’a göre ise ikincil-kurumlardır (*secondary institutions*).⁴⁸ İngiliz Okulu’nun “kurum” olarak kavramsallaştırdığı yapılar, uluslararası ilişkilerdeki rejim teorilerinde bahsi geçen kurumlardan da farklıdır. Örneğin, liberal teoriye göre, devletler anarşi ortamında birbirleriyle işbirliği yaparlar. Bu işbirliği seçeneklerinden birisi de rejim teorilerinde görüldüğü üzere, devletlerin uluslararası örgütler nezdinde ya da uluslararası rejimlerde işbirliğine girmeleridir. Bu teorilerdeki bakış açısına göre devletler rasyonel aktörlerdir ve çıkarlarını azami seviyelere çıkarmak için

⁴⁴ Ayrıntılı bir analiz için, bkz. Barry Buzan, “Rethinking Hedley Bull on the Institutions of International Society,” içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed., Little ve Williams, 78-81.

⁴⁵ Jones, “The English School of International Relations,” 1.

⁴⁶ Bull, *The Anarchical Society*, 68-73.

⁴⁷ Bull, *The Anarchical Society*, xxxvii.

⁴⁸ Buzan, *An Introduction to the English School*, 17.

işbirliğine girerler.⁴⁹ Bu tanımlama, İngiliz Okulu'nun kurum çerçevesiyle tam olarak bağdaşmamaktadır.

Robert Keohane 1988 yılında yazmış olduğu “*Uluslararası Kurumlar: İki Yaklaşım*” (*International Institutions: Two Approaches*) başlıklı makalesinde kurum denince uluslararası ilişkiler literatüründe neler anlaşıldığını özetlemiştir. Keohane göre bu kurumlar, Dünya Bankası gibi çeşitli uluslararası organizasyonlar olabilirken “uluslararası ticaret rejimi”nde geçtiği gibi çeşitli düzenlemeleri tasvir eden rejimler de olabilir. Diğer yandan, bu kurumlar Stephen Krasner’in egemenlik kavramı⁵⁰ gibi daha soyut yapıları, ya da Bull’un bahsettiği şekliyle güç dengesi, diplomasi gibi kavramsallaştırmaları da kapsayabilir. Keohane, “kurum” kavramı için örneklerine bakarak şu şekilde bir genelleme yapmıştır: Davranış rolleri biçen, hareket tarzlarını sınırlandıran ve beklentileri şekillendiren, resmi ya da gayri resmi, birbiriyle ilintili ve devamlılık arz eden kurallar dizisi.⁵¹ Kurumlar, devletlerin etkileşimlerini düzenleyen ve dolayısıyla uluslararası toplumun doğasını şekillendiren evrilmiş kalıplar olarak ortaya çıkmaktadır.

İngiliz Okulu açısından kurumlar, tarihçilerin ve sosyologların tanımladığı biçimiyle, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri yöneten, tanınmış ve yerleşmiş “evlilik” gibi kalıba dönüşmüş, adet ve uygulamalara denir.⁵² Hidemi Suganami’ye göre bu kurumlar, o toplumun üyelerinin birbirleriyle olan etkileşimlerinde gün ve gün yapılacak ve yapılmayacak hususları saptayan sosyal kurallar, sözleşmeler, uygulamalardır.⁵³ Bu kurumlar, tasarlanmış yapılar olmaktan ziyade uluslararası ilişkiler tarihi içerisinde evrilmiş, işleyen mekanizmalardır. Bu kapsamda, İngiliz Okulu’nun önde gelen düşünürleri tarafından uluslararası ilişkilerin pratiğini yöneten ve şekillendiren birçok kurumun var olduğu savunulmuştur. Buzan, bu kurumları aşağıdaki tablodaki gibi özetlemiştir.⁵⁴

⁴⁹ Barry Buzan, “Rethinking Hedley Bull,” içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Little ve Williams, 75-78.

⁵⁰ Ayrıntılar için, bkz. Stephen D. Krasner, “Sovereignty: An Institutional Perspective,” *Comparative Political Studies* 21, Sayı 1 (1988): 66-94.

⁵¹ Robert O. Keohane, “International Institutions: Two Approaches,” *International Studies Quarterly* 32, Sayı 4 (1988): 383.

⁵² Wight, *International Theory: The Three Traditions*, 140-41.

⁵³ Hidemi Suganami, “British Institutionalists, or the English School, 20 Years On,” *International Relations* 17, Sayı 3 (2003): 253.

⁵⁴ Buzan, *From International to World Society?*, 174.

Yazarlarına göre uluslararası toplumun aday temel kurumları*					
Wight	Bull	Mayall**	Holsti***	James	Jackson
Dini tesis ve festivaller					
Hanedanlık prensipleri					
Ticaret			Ticaret (PK)		
Diplomasi	Diplomasi	Diplomasi (K)	Diplomasi (PK)	Diplomasi	Diplomasi
İttifaklar					
Teminatlar					
Savaş	Savaş		Savaş (PK)		Savaş
Tarafsızlık (nötralite)					
Arabuluculuk (Hakemlik)					
Kuvvetler Dengesi	Kuvvetler Dengesi	Kuvvetler Dengesi (K)			
	Büyük Güçler Yönetimi				
Uluslararası Hukuk	Uluslararası Hukuk	Uluslararası Hukuk (K)	Uluslararası Hukuk (KK)	Uluslararası Hukuk	Uluslararası Hukuk
	Devlet		Devlet (KK)		
Egemenlik		Egemenlik (P)	Egemenlik (KK)	Egemenlik	Egemenlik
		Toprak Bütünlüğü (P)	Topraksallık (KK)	Siyasi Sınırlar	
		İç işlerine Karışmama (P)	(Territoriality)		
		Self-Determinasyon (P)			
		Ayrımcılık Yapmama (P)			
		İnsan Hakları (P)			
			Kolonyalizm (PK)		Kolonyalizm

* altı çizgili sözcükler, yazarları tarafından kurum olarak değil; "temel" (Principal), veya mastır (master), ya da "anakaya" olarak çevrilebilecek "bedrock" olarak tanımlanmıştır.

** Mayall için, (K) = Kurum ve (P) = Prensiptir (Principle)

*** Holsti için, KK= Kurucu Kurum (Foundational Institution) ve PK= Prosedürel Kurum (Procedural Institution)

Not: Bu tablo Barry Buzan'ın 'From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation' (2004) isimli kitabının 174. sayfasındaki Tablo 1'den yararlanarak Türkçe'ye çevrilmiştir.

Bu tablo, genel olarak İngiliz Okulu içerisinde Bull'dan farklı olarak ortaya konan birçok kurumun varlığını göstermesi açısından önemlidir. Tabloya bakılacak olursa, Wight, Mayall, Holsti, James ve Jackson'ın kurumlarıyla Bull'unkiler göreceli olarak benzeşmektedir.⁵⁵ Düşünürler arasındaki farklılıklar da dikkati çekmektedir. Örneğin, Schouenborg'un vurguladığı şekliyle, İngiliz Okulu'nun kurucularından olan Wight, modern öncesi dönem için festivalleri, ulakları, kongreleri, diplomatik dili, ticareti, diplomasiyi, ittifakları, hakeme gitmeyi ve savaşı işaret etmiştir.⁵⁶ Tüm İngiliz Okulu düşünürlerinin, Bull'un ortaya attığı beş kurum üzerinde mutabık olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Ancak, uluslararası hukuk, diplomasi ve savaş kurumları üzerinde bir uzlaşma vardır. Diğer bir yandan, sömürgecilik, milliyetçilik ve serbest pazar Bull'un analizlerinde bulunmayan kurumlardır. Mutabık kalındığı gözükken kurum ise "güç dengesi" ilkesidir. Bağlantılı olarak Bull'un

⁵⁵ Ayrıca bkz. Laust Schouenborg, "The English School and Institutions," içinde, *Guide to the English*, ed. Navari ve Green, 81.

⁵⁶ Ayrıca bkz. Peter Wilson, "The English School Meets the Chicago School: The Case for a Grounded Theory of International Institutions," *International Studies Review*, Sayı 14 (2012): 568-69.

analizlerinde yer alan büyük güçler dengesi ise diğer düşünürler tarafından rağbet görmemiştir.⁵⁷

Özetlemek gerekirse, Bull'a göre, devletler, kendi kimliklerinin ve/veya paylaşılan temel amaçların bir yansıması olarak ortaya konmuş ortak hedef ve çıkarlar doğrultusunda, işleyişleri bahsedilen bu kurumlara bağlı olan ortak kurallar ile ilişkilerini düzenleyip uluslararası toplum içerisinde bir düzen sağlamış olurlar. Bull'a göre, uluslararası ilişkilerin ağır basan niteliği bir düzen içinde var olmasıdır ve bu düzeni sağlayan beş temel kurum vardır: Güç dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçler yönetimi.⁵⁸ Devletler birbirleriyle etkileşimlerini, birlikte var olmanın (*co-existence*) asgari kurallarını sağlayan bu kurumların sağladığı zemin üzerinde gerçekleştirirler. Bu faaliyet zemininde, hiç kuşkusuz ki, Bull'un ortaya koyduğu bu kurumlar, birbirleriyle irtibatlı, birbirlerine bağımlı ve birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Tarihin akışı içerisinde yaşanmış olaylara bakılırsa, bu kurumların müşterek bir şekilde iç içe işlediği görülür.

Buzan'a göre, devletler arası ilişkilerin kurumlar nezdindeki yapısı İngiliz Okulu'nun belirleyici bir özelliğidir. Bu özellik de, Bull'un ortaya koyduğu beş kurum olan güç dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçler yönetimi ile kurama yerleşmiştir.⁵⁹ Buzan, uluslararası ilişkileri Bull'un da işaret ettiği çizgiden anlama/açıklamada kullanılan bu temel kurumların İngiliz Okulu'nun "öz fikri" olduğunu,⁶⁰ bu özelliğinin de kuramı ana akım teoriler olan rasyonalist, neo-liberal ve rejim teorilerinden ayırdığını vurgulamaktadır.⁶¹

Uluslararası ilişkileri anlama/açıklamada İngiliz Okulu tarafından kuramsallaştırılan kurumlar hakkındaki tartışmaların sürmesi kuvvetle muhtemeldir. Buzan'a göre, bu tartışmalar, Bull'un uluslararası toplumun devamlılığı için gereken asgari şartları (şiddetin sınırlandırılması, ahde vefa, mülkiyet haklarının korunması) takip edecek gibi gözükmektedir. Aynı zamanda, İngiliz Okulu içerisinde merkezi bir konuma sahip olan kurumların kavramsallaştırması hem yapısal olarak hem de normatif olarak bundan sonra yapılacak olan

⁵⁷ Buzan, "Rethinking Hedley Bull," içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Little ve Williams, 85.

⁵⁸ Bull, *The Anarchical Society*, 71.

⁵⁹ Buzan, *From International to World Society?*, 161,166.

⁶⁰ Barry Buzan, "Not Hanging Separately: Responses to Dunne and Adler," *Millennium: Journal of International Studies* 34, Sayı 1 (2005): 190.

⁶¹ Buzan, "Rethinking Hedley Bull," içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Little ve Williams, 75.

tartışmalara zemin olacaktır.⁶² Sonuç olarak, uluslararası ilişkileri anlama/açıklama yolunda yerleşmiş bir konuma sahip olan kurum tartışmaları, Bull'un bir sonraki bölümde tartışılacak olan kurumları nezdinde devam edecek gibi gözükmektedir.

4.1. Güç Dengesi Kurumu

Bull'a göre güç dengesi uluslararası toplumun başat kurumudur.⁶³ Güç dengesi ilkesini Vattel'in tanımlamasıyla açıklayan Bull, bu kurumun manasının uluslararası toplum içindeki bir devletin baskın gelerek diğer devletleri tahakküm altına almasının engellenmesi olduğunu ifade etmiştir.⁶⁴ Devletlerin egemenliğine saygı duyulmasını sağlayan, herhangi saldırgan bir devletin sistemi akamete uğratmasını engelleyen bu kurum, uluslararası toplumun ve diğer kurumların işlemlerini sağlar. Bull, bu hususu şu şekilde açıklar:

Uluslararası hukuk, diplomatik sistem, savaş ve uluslararası sistemin büyük güçler tarafından yönetimi, güç seviyesi olarak hiçbir mevcut gücün baskın olmadığı durumda işlevseldir. Tüm bu kurumların [işlerliği], büyük ölçüde, bir devletin kuralları çiğnediği zaman diğerlerinin misilleme yapabilmesine dayanmaktadır...baskın güç sahibi olan bir devlet, uluslararası hukuku, kuralları ve diplomatik münasebetleri tanımayabilir...⁶⁵

Bull, kendi perspektifinden güç dengesi kurumunu açıklarken, görüşlerini Lord Acton'un "Güç yozlaşma eğilimindedir, mutlak güç ise mutlak olarak yozlaşır"⁶⁶ sözüne dayandırır. Bull, benzer şekilde, tüm uluslararası düzeni tehdit edebilecek seviyedeki bir gücün, antlaşmalar ile zapt edilemeyeceğini, ancak karşısında dikilecek bir güçle dengelenebileceğini vurgular.⁶⁷

Bull, uluslararası toplum içinde, her hâlükârda otomatik olarak meydana çıkacak bir güç dengesinin varlığına inanmaz ve güç dengesinin devletler tarafından bilinçli bir şekilde gönüllülük esasına dayanarak meydana gelebileceğini vurgular. Bull'a göre, herhangi bir uluslararası sistem içerisinde güç dengesinin otomatik olarak ortaya çıktığı iddiası, ancak güç-politikaları teorilerine dayandırılabilir.

⁶² Buzan, *An Introduction to the English School*, 174,78.

⁶³ Bull, *The Anarchical Society*, 102.

⁶⁴ Bull, *The Anarchical Society*, 312.

⁶⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 102.

⁶⁶ Lord Acton, "Letter to Bishop Mandell Creighton, April 5, 1887" published in *Historical Essays and Studies*, ed., J. N. Figgis ve R. V. Laurence (Londra: Macmillan, 1907), <http://history.hanover.edu/courses/excerpts/165acton.html> (28.08.2016)

⁶⁷ Bull, *The Anarchical Society*, 107.

Bull'un kastettiği ise bu şekilde ortaya çıkacak kaçınılmaz bir güç dengesinden çok, uluslararası düzeni muhafaza etmek adına iradi şekilde ortaya konulan güç dengesinin varlığıdır.⁶⁸ Little'a göre, Bull'un güç dengesini ortaya çıkaran hususlar, tüm devletlerin egemenliklerini korumak yoluyla uluslararası toplumu anarşik yapıda sürdürme isteği ve bu durumu tehdit edecek her girişimi önleme çabasıdır.⁶⁹

Uluslararası toplum içinde diğer kurumların da işlemini sağlayacak kadar merkezi bir konuma sahip olan güç dengesi kurumunun ana fonksiyonu uluslararası toplumun tek bir güç tarafından hegemonya altına alınarak küresel bir imparatorluğa dönüşmesini engellemektir. Bu hedefle paralel olarak, yerel ve bölgesel olarak da kuvvet dengelerinin işletilerek, tahakküm edebilecek güçler engellenerek devletlerin bağımsızlıklarının garanti altına alınması temin edilir. Bu çerçevede içerisinde, güç dengesinin işlevi, barışı sağlamaktan ziyade, mevcut uluslararası toplumun varlığını korumaktır. Eğer, uluslararası toplum içerisindeki başat gücün tahakküm kurmasının önüne geçilmek için başka bir çare bulunmuyorsa, güç dengesi kurumu bu devleti engellemek için savaşa da başvurabilir.⁷⁰ Güç dengesi kurumunun barışı sağlayan bir yapısı olduğu kadar, savaşlarla dengeyi sağlayan bir özelliği de bulunmaktadır.

Güç dengesi ilkesindeki “güç” kavramı karmaşık bir yapıyı yansıtır. Bull, bu yapıyı uluslararası politikanın “birçok satranç tahtası”na benzetmektedir. Uluslararası siyasetteki güç ve etki kavramları için çıkarımlar birbirleriyle bağlantılı çeşitli satranç tahtalarında yapılır.⁷¹ Bull, bu yaklaşımını şu şekilde açıklar:⁷²

Açıkçası, uluslararası siyasetteki hamleler birden çok satranç tahtası üzerinde yapılır. Stratejik-nükleer caydırıcılık satranç tahtasında, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin öncü oyuncular olduğu, Çin'in çiraklık seviyesinde bulunduğu, Japonya'nın ise bu tabloda

⁶⁸ Bull, *The Anarchical Society*, 107.

⁶⁹ Richard Little, “The Balance of Power and Great Power Management,” içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Little ve Williams, 101.

⁷⁰ Bull, *The Anarchical Society*, 103. Benzer bir analiz için bkz. Wight, “The Balance of Power,” içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 174.

⁷¹ Bull, *The Anarchical Society*, 109.

⁷² Bull, *The Anarchical Society*, 108-09.

bulunmadığı görülür. Konvansiyonel askeri güç satranç tahtasında ise, nükleer olmayan askeri güçlerini yakın çevresine konuşlandırma kapasitesine sahip olan Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği yine başat oyuncular iken, Japonya ise bu alanda daha küçük bir oyuncudur. Uluslararası parasal işler ile uluslararası ticaret ve yatırım satranç tahtasında ise Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya'nın başat oyuncular olduğu, Sovyetler Birliği'nin daha az önem arz ettiği ve Çin'in neredeyse önemsiz sayılabileceği söylenebilir. Eğer ideolojik cazibeden kaynaklanan etki satranç tahtası göz önüne alınırsa, Çin'in üstün bir oyuncu olduğu iddia edilebilir.

Özet olarak, bu kurum, uluslararası toplum içindeki bir devletin hegemonya kurmasına mani olur ve diğer devletlerin eylemleri üzerinde bir tahakküm kurmasını engeller. Bu şekilde küresel bir imparatorluk kurulmasının da önüne geçilir. Bull'un perspektifinden bu kurumun, uluslararası toplumun bekası için devletlerin rızası dışında otomatik olarak çalışan bir yapısı bulunmamaktadır. Bu perspektife göre, tüm bu baskın gelme eylemleri, güç dengesi kurumu gereğince karşı girişimlerle dengelenir. Güç dengesi kurumuna bakıldığında, Bull'un vurguladığı noktalar şu şekilde özetlenebilir: Güç dengesi kurumu uluslararası toplumun düzeni için anahtar pozisyona sahiptir. Bu kurumun varlığı, diğer kurumların çalışmasına imkân sağladığı gibi, devletleri gönüllü olarak bir denge arayışına yönlendirir ve güç kavramının karmaşık yapısından sonuçlar çıkarır.

4.2. Uluslararası Hukuk Kurumu

Bull'un tanımladığı şekli ile uluslararası toplumun bir diğer kurumunu oluşturan uluslararası hukuk, uluslararası politikada, devletlerin ve diğer aktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini bir kurallar bütününe bağlayan yapılandırıcıdır. Bu sebeple normatif bir seviyede işleyen bu kurum, kurallar koyarak varlığını sürdürür. Bu kurallar silsilesi devletlerin hareket kalıplarını etkileyen otoriter talimatları içerir.⁷³

Bull, uluslararası toplumun bizatihi kendisinin bir kurallar bütünü olduğunu vurgular. Devletlerin gönüllü olarak kendilerini bir

⁷³ Bull, *The Anarchical Society*, 122-23.

kurallar dizisiyle bağlamalarını buna örnek gösterir. Bu kuralların kodifiye edilmesi ve işletilmesinde, uluslararası hukuk kurumunun başat rolü vardır. Uluslararası toplumun doğası uluslararası hukukun önemini bizatihi vurgular ve uluslararası hukukun kurallarına tabi olan devletlerin eylemlerini analiz etmemizi sağlar.⁷⁴

Bu kurum tartışılırken öncelikle “hukuk” kavramının kendisine göz atmak gerekir. Bull’un da işaret ettiği üzere, bir hukuktan söz edebilmek için yaptırımlara ihtiyaç vardır. “Zor kullanarak düzen oluşturabilen” hukuk, diğer sosyal düzen koyucu pratiklerden farklılık arz etmektedir. Doğaüstü yaptırımları olan dinden, ya da gönüllülük esasına dayalı ahlak öğretilerinden bu özelliğiyle ayrılır. Bu düzen, Hobbes’un “ortak güç yoksa hukuk da yoktur” sözünü doğrular niteliktedir.⁷⁵ Bu açıdan değerlendirildiğinde, her ne kadar uluslararası hukukta üst bir otorite gözükme de, devletlerin etkileşim halinde olduğu uluslararası toplum içerisinde gerektiğinde zor kullanarak düzen sağlayan çeşitli müeyyideler mevcuttur.

Aslında iç hukuk ile uluslararası hukuk arasındaki fark bu noktada ortaya çıkmaktadır. İç hukuk, modern devletin güç kullanma otoritesini ve şiddet kullanma potansiyelini kullanırken, uluslararası hukukun bu tarz bir dayanağı yoktur.⁷⁶ Yine de, anarşik bir yapılanma içinde var olan uluslararası toplumun bu açığı kapatmak için kendine has dinamikleri vardır. Devletlerin iç hukuku, devlet otoritesiyle sağlanırken, belirli şartlar altında bireylere meşru-müdafaa hakkı tanınmıştır. Bu savunma hakkı, uluslararası toplum içerisinde merkezileşmeden devletler tarafından uygulanmakta ve uluslararası hukukun yaptırımlarını teşkil etmektedir. Uluslararası ilişkilerde de, yaptırımlar ve mecbur etmeler birer hareket tarzı olarak evrilmişlerdir. Genel olarak, uluslararası toplum içerisindeki bu yaptırımlar, meşru müdafaa hakkı kapsamında, misillemeler ve savaşlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷

Bu tarz yaptırımları olsa da uluslararası hukuk tek başına uluslararası toplum içerisinde bir düzen sağlayabilme kapasitesine sahip değildir. Uluslararası hukuk kurumu dünya siyasetinde güçlü bir etken veya harekete geçirme unsurudur.⁷⁸ Diğer yandan, uluslararası hukuk, uluslararası toplumun düzeni için gerekli olan birlikte var olma

⁷⁴ Allan G. B. Fischer, “Review: The Nature of International Society”, *International Affairs* 38/3 (1962): 374.

⁷⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 123-25.

⁷⁶ Bull, *The Anarchical Society*, 125.

⁷⁷ Bull, *The Anarchical Society*, 125.

⁷⁸ Bull, *The Anarchical Society*, 133.

hususunda gerekli asgari şartları da tayin ederek katkı sunar. Uluslararası düzen içinde belirli amaçlar için çalışan bir araç olarak görülebilir. Bu bağlamda, uluslararası hukuk, güç dengesi başta olmak üzere diğer kurumların desteğiyle işlev görür. Örneğin, eğer uluslararası toplum içerisinde baskın bir güç mevcut ise uluslararası hukuka saygı göstermeden, baskıyla diğer devletlere isteklerini yaptırabilir. Bull'un açıkladığı üzere yalnızca güç dengeleri uluslararası toplum içerisinde makul bir şekilde dağıldığında, hakları yenen aktörlerin mağduriyetinin giderilmesi hususunda uluslararası hukuka saygı duyulabilir. Bu açıdan bakıldığında, uluslararası toplumda yalnızca kuvvetler dengede olduğunda uluslararası hukuktan bahsedilebilir.⁷⁹

Bu karmaşık çalışma yapısı içinde, uluslararası hukukun diğer kurumlara ters düşecek şekilde işlev gördüğü zamanlar da olabilmekte, zaman zaman mevcut düzene mani olan seyirler izleyebilmektedir. Uluslararası toplum içerisindeki büyük güçlerin uyguladığı güç dengesi kurumu, küçük devletlerin aleyhine çalışarak zaman zaman büyük güçlerin küçük devletlerin içişlerine müdahale etmesine yol açmaktadır. Bu şekilde bir denge kurulmakta ve uluslararası toplum bir düzen içinde varlığını sürdürmektedir. Bu uygulama, uluslararası hukuk ile yasaklanmış olmasına rağmen uluslararası toplumun pratikleri içerisinde yer almaktadır. Bu tarz örneklerde görüleceği gibi, uluslararası hukuk hem tek başına belirleyici olamamakta hem de zaman zaman düzenin inşasına karşı duruş sergileyebilmektedir.⁸⁰ Benzer şekilde, uluslararası toplum içerisinde savaş pratiği bir kurum olarak işlev görse de, her savaşın uluslararası hukuk ilkelerini çiğneyerek ortaya çıktığı aşikârdır. Geleneksel olarak savaşların kısıtlanması hakkında, barış antlaşmaları ile savaşların nasıl sonlanacağına dair, ya da sivillerin şiddetten nasıl korunacağı ile ilgili uluslararası hukuk kuralları mevcuttur. Uluslararası hukuk diğer kurumlarla iç içe geçen karmaşık bir düzlemde var olur. Bu sebeple, savaşın işletilmesi bile uluslararası hukuk kurumuyla düzenlenir.⁸¹

Bahsedilen bu alt yapıyla değerlendirildiğinde uluslararası hukuk, uluslararası toplum içerisinde üç temel işlevi yerine getirir. Öncelikle, belirli bir insan topluluğu ve toprak parçası üzerinde şekillenmiş devletler tarafından oluşan uluslararası toplumun

⁷⁹ Bull, *The Anarchical Society*, 127.

⁸⁰ Ayrıntılar için, bkz. Hedley Bull ed., *Intervention in World Politics*, (Oxford: Oxford University Press, 1984).

⁸¹ Bull, *The Anarchical Society*, 150.

güçlenmesi için bir zemin teşkil eder. Modern devletler sisteminin yapı taşlarını korumaya çalışır ve “devlet merkezli” süren bu düzeni sağlamlaştırma rolü oynar.⁸² İkinci olarak, devletler ve diğer aktörleri için birlikte var olmanın asgari şartlarını düzenler. Bull’a göre, uluslararası toplumun da amaçlarından birini teşkil eden bu şartlar; devletler arasında yapılan antlaşmalara, devletlerin egemenlik ve bağımsızlıklarına, devletler arası şiddetin sınırlandırılmasına odaklanmıştır. Uluslararası hukuk kurumu olmadan, bu alanlardaki düzenlemelerden bahsetmek mümkün gözükmemektedir.⁸³

Uluslararası hukuk tek başına uluslararası toplumun düzenini sağlamaktan uzaksa da, uluslararası toplumun varlığını ve işlerliğini kalın çizgilerle ortaya çıkarması açısından kıymetlidir. Uluslararası hukuk, uluslararası toplumun kuralları arasında bir uyumun gerçekleştirilmesi için katkı sağlar. Diğer bir ifadeyle, uluslararası hukuk, uluslararası toplumun bileşenleri açısından birlikte var olmanın kurallarını belirleyerek uyum içinde bir düzen oluşturmaya katkı sunmakta ve uluslararası toplum fikrinin somutlaştırılmasını sağlamaktadır.⁸⁴

Uluslararası toplum içerisinde de düşünüldüğünde, uluslararası hukuk kurumunun işleyişine genel anlamda saygı gösterildiği görülür. Devletlerin çoğu mevcut uluslararası hukuk kurallarının çoğuna uymaktadır. En basit haliyle düşünüldüğünde, devletler diplomatik ilişkilerini yönetirken, para alışverişi yaparken, ya da mal ve hizmet değiş tokuşunda hep uluslararası hukukun kurallarını rehber edinirler. Uluslararası hukukun vücut bulmasıyla devletler arasında yapılan antlaşmalar, “ahde vefa” gibi hukukun genel prensipleriyle gerçekleşir.

Bull’a göre, uluslararası hukukun çiğnendiği durumlar olsa da bu uluslararası hukukun etkisiz olduğunu gösterecek boyutta değildir. Uluslararası hukuk zaman zaman göz ardı edilse de bu genel anlamda hukuki sistemin çöktüğünü göstermez. Uluslararası hukuka riayet etmek sadece uluslararası toplumun idamesi için istenen bir husus değil, aynı zamanda devletlerin kendi çıkarları için istedikleri bir durumdur. Bu bağlamda uluslararası hukukun kurallarının entelektüel kurgular olduğunu belirten Bull, mevcut kurallar ile devletlerin hareket tarzları arasında belirli ölçüde bir uyumun olduğunu

⁸² Bkz. Hedley Bull, “The State's Positive Role in World Affairs,” *Daedalus* 108, Sayı 4 (Güz 1979): 111-23; Bull, *The Anarchical Society*, 134-35.

⁸³ Bull, *The Anarchical Society*, 135.

⁸⁴ Bull, *The Anarchical Society*, 154-55.

vurgular.⁸⁵ Yine de, devletler, çıkarları ile uluslararası hukuk kuralları çeliştiği durumlarda, hukukun yaptırımlarını göz ardı edebilir.⁸⁶ Devletlerin, uluslararası toplum içerisinde rasyonel ve irrasyonel olarak kararlar verdiği ve bir hareket serbestisine sahip olduğu düşünüldüğünde, uluslararası hukukun, uluslararası toplumun yapılanmasında devletlerin rızası ölçüsünde işlerliğini yürüttüğü söylenebilir.

4.3. Diplomasi Kurumu

Diplomasi kurumunun uluslararası toplumun işleyişinde çok önemli bir işlevi vardır. Uluslararası toplum içerisindeki etkileşimlerin ağını örerek tüm eylemlerin alt yapısını oluşturur. Bu yüzden Wight, diplomasiyi en önde gelen kurum olarak zikretmiştir.⁸⁷ Benzer şekilde Watson, teknik olarak düşünülürse bir motor için gerekli makine yağı gibi, diplomasi de uluslararası toplum mekanizmasının aksamadan çalışabilmesi için ihtiyaç duyduğu yağlama aracı olduğunu söyler.⁸⁸ Bull, diplomasiyi devletlerin kendi aralarındaki ve diğer aktörlerle ilişkilerini profesyonel kişiler yardımıyla barışçıl yöntemlerle yürütmesi olarak tanımlar. Bu noktada diplomasi için Bull'un da öne çıkardığı husus meseleleri barışçıl yollarla çözme sistematığıdır. Uluslararası toplum içinde savaşların da olası bir durum olduğu göz önünde tutulursa, sorunların sadece barışçıl yöntemlerle çözülmediği açık bir husustur.⁸⁹

Diplomasiyi yönetenler profesyonellerdir ve sembolik olarak manaları vardır. Diplomatlar nota teatileri, güven mektubu gibi birçok araçla temsil etme görevlerini yerlerine getirirler. Kullandıkları profesyonel metotlar onların ayırt edici özellikleridir. Örneğin, uluslararası ilişkileri yönetme işini, görevli büyükelçiler ve özel elçiler eliyle, müzakere yoluyla yürütürler. Bu diplomatik performansın, meselelerin ince taraflarını kavrayabilen, nazik ve anlayışlı olan,

⁸⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 131-34.

⁸⁶ Stanley Hoffman, "Hedley Bull and His Contribution to International Relations", *International Affairs* 62, Sayı 2 (Bahar 1986): 187.

⁸⁷ Martin Wight, *Power Politics*, ed. Hedley Bull, Carsten Holbraad, and Jack Spence (New York: Continuum :, 2002), 113.

⁸⁸ Martin Wight, "Foreword", içinde, Paul Sharp and Geoffrey Wiseman, eds., *The Diplomatic Corps as an Institution of International Society*, Studies in Diplomacy and International Relations (Basingstoke England: Palgrave Macmillan, 2007), xi.

⁸⁹ Bull, *The Anarchical Society*, 157.

kendine has bir üslubu vardır ve diplomatlar bu tarz ile temsil görevini üstlendikleri devletlerin çıkarlarını savunurlar.⁹⁰

Uluslararası toplum içerisinde, diplomasi kurumunun çeşitli işlevleri vardır. Öncelikle devletlerin siyasi liderleri arasında bir iletişim kurar ve dünya siyasetindeki diğer kurumlarla bağlantılar sağlarlar. Devletleri için çalışan diplomatların önde gelen özelliği birer ulak olmalarıdır.⁹¹ İkinci işlev olarak, diplomatlar, devletler arasında süren müzakereleri yürütürler. Ortak noktalarda uzlaşmak ve ortak çıkarlar belirlemek üzere devletleri adına görüşmeler yaparlar. Örnek olarak devlet başkanlarının ya da dış işleri bakanlarının bir antlaşmayı imzalaması, sürecin son safhası ve zirvesi olan anı teşkil eder. Süreci bu noktaya taşıyan ise diplomatların, öncesinde yaptıkları hazırlık müzakereleri, sunmuş oldukları taslak öneriler, yapmış oldukları detaylı incelemelerdir.⁹²

Diplomasinin üçüncü işlevi ise diplomatlar vasıtasıyla ev sahibi ülkelerden bilgi toplayıp temsil edilen ülkeye yollamaktır. Bu sistem, devletlere dış ülkelerden bilgi akışı sağlar. Bu bilgi akışıyla, diplomatlar yollandıkları ülkedeki bileşenlerin hissiyatını ve fikirlerini kendi karar vericileri ile paylaşırlar. Bu sayede, diğer devletlerle ortak çıkarlar ve ortak değerler üzerine işbirliği yolları aranır. Devletler genel olarak ülkeleri hakkındaki bilgilerin başka ülkelere iletilmesini istemese de kendileri diğer ülkelere bilgi edinme konusunda isteklidirler.⁹³

Dördüncü bir işlev olarak, diplomasi, uluslararası ilişkilerde meydana gelen sürtüşmeleri minimize etmeye çalışır. Uluslararası ilişkilerin tarihi çekişmeler, krizler ve savaşlarla doludur. Diplomasi bu sürtüşmeleri engellemeyi ve gerginliği azaltmayı hedefler. Diplomasi genel anlamda “kazan kazan” formülünü işletmeye çalışır ve çıkarların örtüşmesi için gayret sarf eder. Bu çerçevede, diplomasi genelde taleplerden çok, haklar üzerinde durur. Diplomasi, devletlerin daha önce üzerinde anlaştıkları kural ve prensipler ışığında fayda sağlayabilecek hakları ön plana çıkarır. Diplomasi, mevcut gerginlikleri azaltmak için profesyonel bir çerçevede çeşitli gelenekler ve sözleşmeler oluşturmuştur.⁹⁴

Diplomasinin diğer bir işlevi ise, uluslararası toplumun varlığını sembolik olarak ortaya koymaktır. Modern devletler sistemi

⁹⁰ Bull, *The Anarchical Society*, 156.

⁹¹ Bull, *The Anarchical Society*, 163-64.

⁹² Bull, *The Anarchical Society*, 173-74.

⁹³ Bull, *The Anarchical Society*, 164-65.

⁹⁴ Bull, *The Anarchical Society*, 172-75.

içerisinde, başkentlerde bulunan diplomatik heyetler, uluslararası ilişkiler içerisinde bir faktör olarak uluslararası toplumun var olduğunun ve işlediğinin kanıtını oluşturur.⁹⁵ Bu bağlamda, Bull, uluslararası toplum fikrinin küresel anlamda kabul gördüğünün az sayıdaki göstergesinden bir tanesinin diplomasi kurumu olduğunu ifade eder.⁹⁶

Bull, tarihsel kıyaslama yapıldığında da 20. yüzyıl diplomasisinin oldukça kurumsallaşmış bir yapıya sahip olduğunu belirtir. Diplomasinin kabul görmüş geniş ağı ile gelenek ve kalıpları, uluslararası sistemden çok bir uluslararası toplumun var olduğunun işaretidir. Devletler, diplomatik ağın sağlayıcısı olan diplomatik temsilcilerini düzenli olarak görevlendirirler. Bu diplomasiyi yürütürken de devletler karmaşık kural ve sözleşmelere tabiidirler. Bu hususta, en önce gelen prensipler, devletlerin içişlerine karışılmaması ve diplomatik yetkililerin dokunulmazlık haklarıdır. Bu bağlamda, ev sahibi devletler, yabancı misyonları, her türlü saldırıya karşı korumakla ve çalışmalarını aksama olmadan yürütecekleri ortamı sağlamakla yükümlüdürler.⁹⁷

Özet olarak, diplomasi uluslararası toplumun alametifarikası olup uluslararası toplumun işleyişini somutlaştıran, içeriğini dolduran kurumdur. Bir insanın damarlarının tüm vücuduna hayat verdiği gibi, diplomasi de uluslararası topluma hayat verir, çalışmasını sağlar. Diplomasi uluslararası toplum içerisindeki tüm eylemlerin barışçıl yollarla yapılmasına zemin hazırlayan kurum olmakla birlikte, şiddet ve savaş sarmalında bile aktif olmaya devam eder. Devletler, birbirleriyle, uluslararası örgütlerle, devlet-dışı aktörlerle profesyonel diplomatlar aracılığıyla belirli bir düzen içinde iletişim kurma, müzakere yürütme, bilgi toplama, gerilimleri minimize etme gibi görevler yerine getirir ve sembolik olarak uluslararası toplumun varlığını ve işlediğini ortaya koyar.

4.4. Savaş Kurumu

Savaş kurumu, diplomasinin tam tersine şiddet unsuru içeren bir kurumdur. Bull, savaşı, uluslararası toplum içinde siyasi birimlerin birbirlerine karşı uyguladıkları organize şiddet olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla, siyasi birimler tarafından uygulanmayan şiddeti savaş olarak saymamaktadır. Aynı şekilde, bir siyasi birim tarafından siyasi birim olmayan bir aktöre ya da yapıya

⁹⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 166.

⁹⁶ Bull, *The Anarchical Society*, 176-77.

⁹⁷ Bull, *The Anarchical Society*, 161.

uygulanan şiddet de Bull'un perspektifinden savaş olarak değerlendirilmez. Bu siyasi birimler tarih içerisindeki oluşumlarına göre bir kabile, bir antik imparatorluk, ya da feodal bir şehir devleti olabilirken, modern devletler sistemi içerisinde kabul gördüğü şekliyle devletlerdir. Bull'un çizdiği çerçevede de egemenliğine sahip devletlerin, birbirlerine karşı meşru bir şekilde kullanılmak üzere, güç kullanma tekelini ellerinde tuttuğu varsayılır.⁹⁸ Bu açıdan bakıldığında, Bull çalışmalarında geleneksel bir bakış açısıyla devletler arası savaş irdelenmiştir. Bull'a göre, savaş kavramı uluslararası topluma genel bir gidişat çizen büyük güçlerin uyguladığı güç dengesi kurumu ve uluslararası hukuk kurumu ile ilintilidir.⁹⁹ Hoffman'ın da belirttiği üzere devletler uluslararası hukuka tabii olsalar da, onları kurallara uymaya zorlayıcı bir mekanizma yoktur. Bull da, savaşları uluslararası ilişkilerdeki bir suç olarak görmektense devlet politikalarının bir vasıtası olarak görür ve uluslararası hukukun kurallarına uyulması için bir yaptırım olabileceğini vurgular.¹⁰⁰

Bull'a göre savaş kurumu ikili bir rol üstlenir. Bir yandan ortak değerler, kurallar ve kurumları hesaba katarak uluslararası toplumun amaçları doğrultusunda hizmet ederken, diğer yandan uluslararası toplumun düzenini tehdit edebilir. Savaş kurumu uluslararası hukuka uyulması, güç dengesinin sağlanması, tartışılır olsa da uluslararası toplum içerisinde adil değişikliklerin yapılabilmesi için bir araç olabilmektedir. Savaş dışındaki kurumların evrilme süreçlerine bakıldığında, savaş kurumunun diğer kurumların varlığına tehdit oluşturacağı da ortadadır. Örnek olarak, Milletler Cemiyeti, Kellogg-Briandt Paketi, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi savaş kurumuna yasaklar ve sınırlandırmalar getirir. Bu kısıtlamaların başlıcaları savaşın sadece devletler tarafından meşru bir şekilde yapılacağına dair düzenlemeler, savaşın yürütülmesinin tabii olduğu kurallar, savaşların yayılması ile ilgili hükümler ve savaşların sebepleri hakkındaki düzenlemeler olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰¹

Diğer taraftan da, uluslararası toplum, savaş kurumuna pozitif bir rol biçmektedir. Anarşik olan uluslararası ilişkiler içerisinde merkezi devletler, zaman zaman silaha sarılarak uluslararası hukuku tatbik ettirebilmektedirler. Asgari düzeyde düşünülürse, devletler bu silaha sarılma eylemini, bir saldırgan tarafından işgal edildiğinde

⁹⁸ Bull, *The Anarchical Society*, 178-79.

⁹⁹ Charles A. Jones, "War in the Twenty-first Century: An Institution in Crisis" in *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Little ve Williams, 162.

¹⁰⁰ Hoffman, "Hedley Bull and His Contribution," 186.

¹⁰¹ Bull, *The Anarchical Society*, 181-82.

toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak adına meşru müdafaa hakkını kullanarak gerçekleştirir. İkinci olarak, 18. yüzyıldan itibaren, uluslararası toplum savaş kurumunu güç dengesini sağlamak üzere bir araç olarak kullanmıştır. Bu sayede, baskın gelebilecek herhangi bir gücün yükselişi dengelenmiş, uluslararası toplum içerisindeki düzen sürdürülmüştür. Bu açıdan düşünüldüğünde, savaş kurumu pozitif bir rol oynayabilmektedir.¹⁰²

Üçüncü olarak, bu kurum, güç dengesi ve mevcut legal sisteminin kuruculuğunu yaparak sistem içerisinde adil değişikliklerin yapılmasına katkı sağlamaktadır. Uluslararası düzen, her zaman barışçıl yollarla değişikliğe uğramaz. Her ne kadar “adil” kavramı tartışmaya açık da olsa, savaş kurumunun, uluslararası toplumun işleyişini değiştiren yeni düzenlemeler getirebildiği aşîkârdır.¹⁰³ Bu kapsamdan bakıldığında, literatürde de yerini bulan “adil savaş” kavramı Bull’un söylemiyle uyuşmaktadır. Bu konuda, Bull, Grotius’tan alıntı yaparak savaşın meşru sayılabilmesi için üç nedeni olduğunu belirtir. Bu sebepler; savunma ihtiyacı, devletlerin mülkiyetlerini geri alma isteği, ceza uygulama gereksinimidir.¹⁰⁴ Benzer şekilde, Bull, sömürgeciliği sona erdiren bağımsızlık savaşlarını da adil değişiklikler olarak nitelmiştir.

Bull’a göre savaşlar, sömürge savaşları gibi ekonomik nedenlerle de, Peloponez Savaşında olduğu gibi güvenlik nedenleriyle de, Napolyon Savaşları veya Haçlı seferleri gibi ideolojik nedenlerle de yürütülmüşlerdir.¹⁰⁵ Modern dönemde de savaş kurumunun niteliği değişmektedir. Özellikle nükleer silahların icat edilmesi literatürdeki savaş kuramlarını değiştirmiştir. Nükleer silahların olduğu çatışmalarda toptan imha seçenekleri mevcuttur. Bu seçenek güç dengesi ilkesini de değiştirmiştir. Nükleer savaşların çıkma ihtimali, uluslararası toplumun işleyişinin konvansiyonel yapısını dönüştürmüştür. Nükleer silahların kullanılma riski, uluslararası toplum dinamiklerinin çözebileceği hususları çeşitli çıkmazlara sokmuştur. Bull’a göre 1958-1961 Berlin Krizi bu çıkmaza bir örnektir.¹⁰⁶

¹⁰² Bull, *The Anarchical Society*, 182-83.

¹⁰³ Bull, *The Anarchical Society*, 182-83. Ayrıca bkz. Bull, “Order vs. Justice,” 269-83.

¹⁰⁴ Oppenheim ve Grotius’un görüşlerini karşılaştırmalı olarak ayrıntılarıyla incelemek için, bkz., Hedley Bull, “The Grotian Conception of International Society,” içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 51-73.

¹⁰⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 188-89.

¹⁰⁶ Bull, *The Anarchical Society*, 190-91.

Uluslararası ilişkiler disiplininin ilk büyük tartışması, savaşların nasıl sonlandırılabilceği üzerine olmuştur.¹⁰⁷ Günümüzde de, uluslararası toplum açısından düşünüldüğünde, savaş uluslararası ilişkiler pratiğini düzenleyen etkili bir faktördür. Bull'a göre egemenliğine sahip devletler, kendi tanımladıkları çıkar ve amaçları için savaşlara girerler. Bull'un ayrıca vurguladığı bir husus da, güç dengesi kurumu ile savaş kurumu arasında açık bir ilişkinin olduğudur. Paktlar, koalisyonlar, ittifaklar genel olarak savaşları engellemek ya da savaşları başlatmak için kurulurlar, bu da güç dengesinin merkezi konumunu bir kez daha kanıtlar. Uluslararası toplum içerisindeki düzeni hem bozabilen hem de yeni bir düzen inşa edebilen savaş kurumu, mevcut yapılanmanın lehine ya da aleyhine köklü değişimlere neden olabilecek, etkinliği uluslararası ilişkiler pratiğinde yaygın olarak gözlemlenen bir kurumdur.

4.5. Büyük Güçler Yönetimi Kurumu

Bull'un tanımladığı şekli ile büyük güçler yönetimi, uluslararası toplumun genel gidişatını belirleyebilen etkili bir kurumdur. Büyük güç kavramı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "süper güç" kavramı olarak da kullanılmıştır.¹⁰⁸ Benzer şekilde, Bull da, süper güçler ve büyük güçler terimlerini eşanlamlı olarak kullanmıştır.¹⁰⁹ Bull, büyük güçleri açıklarken üç noktayı öne çıkarır. Bull'a göre büyük güçler yönetimi, adından da anlaşılacağı üzere, uluslararası toplumun birden fazla güce ev sahipliği yaptığı durumu yansıtır. Büyük güçlerin en önde gelen uygulaması birbirlerini dengeleyerek uluslararası toplumu bir güç dengesinde tutmaktır. Bu açıdan bakıldığında çıkan krizleri ve çatışmaları kontrol altına almaya çalışırlar. Eğer bu büyük güç sadece bir tane olursa, uluslararası toplum temelden sarsılır, güç dengeleri işletilemez ve toplum içindeki tüm devletler bu büyük gücün tahakkümü altına girebilir. Hegemonlaşan bu büyük güç, uluslararası toplumun ortak çıkar ve değerler etrafında işlemesine mani olabilir.

İkinci olarak, Bull, büyük güçlerin "üstün askeri güce" sahip olduğunun altını çizer. Bull'un güç kavramı karmaşık bir yapıdadır. Askeri gücün önemini vurgularken, diğer sektörlerden kaynaklanacak

¹⁰⁷ Bkz. Peter Wilson, "The Myth of the 'first Great Debate'," *Review of International Studies*, 24, Sayı 5 (Aralık 1996): 1-16.

¹⁰⁸ Bu terimi ilk kullanan 1944 yılında W.T.R. Fox olmuş ve İngiltere, ABD ve Sovyetler Birliği'ni süper güç olarak tanımlamıştır. Bkz. William T. R. Fox, *The Super-Powers: the United States, Britain, and the Soviet Union--their Responsibility for Peace* (New York: Harcourt, Brace & Co., 1944).

¹⁰⁹ Bull, *The Anarchical Society*, 194.

olan güç unsurlarını da yadırgamaz. Örneğin, Japonya'nın askeri olarak güç seviyesinin az olduğunu söylerken, politik etkisinin fazla olduğunu söylemektedir. Diğer bir örneği de stratejik nükleer silahlara sahip olan ülkelerden vermektedir. Bull'a göre, nükleer silahlara sahip olan devletlerin yüksek oranda caydırıcılığı olsa da, bu caydırıcılık başka devletlerin saldırma olasılığını tamamen ortadan kaldırmaz. Bull, günümüzde, hiçbir devletin kendi güvenliğini tamamıyla kendisinin sağlayamayacağı görüşündedir.¹¹⁰

Üçüncü olarak da, Bull süper güç tanımlamasının sadece somut kapasitelerle elde edilemeyeceğini, aynı zamanda büyük güç iddiasında olan devletlerin diğer devletler tarafından da tanınması, çeşitli özel hak ve görevlere sahip olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söyler.¹¹¹ Tanınmayan bir büyük gücün uluslararası toplum içerisinde bu kurumu işletmesi mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında, uluslararası düzeni ve adaleti hiçe sayan büyük güçler konularını sürdüremezler.¹¹² Büyük güçler aynı zamanda büyük sorumlulardır ve uluslararası toplum içerisinde cereyan etmiş sorunları çözmeleri beklenir. Fakir ülkelerin talepleri, ırklar arasında adalet gibi evrensel sorunlara eğilmeleri beklenir. Örneğin, Bull'a göre, Napolyon dönemi Fransa'sı ya da Hitler dönemi Almanya'sı büyük güç olmak için maddi kapasitelere sahip olsa da, büyük güçler yönetiminde kabul görmemişlerdir. Bu devletler ne kendi liderleri tarafından bu şekilde lanse edilmiş, ne de diğer devletler tarafından özel hak ve görevlere sahip oldukları hususunda tanınmışlardır.¹¹³

Bu tanımlamalar ışığında, hangi devletler büyük güç olarak tanımlanmıştır? Bull, bu soruyu 1970'lerde yanıtladığında, öncelikle ABD ve Sovyetler Birliği'ni ve arkadan Çin'i büyük güç olarak gördüğünü, Japonya'nın ve Batı Avrupa'nın potansiyel büyük güçler olabileceğini söylemiştir. Büyük güçler yönetimi, bahsedildiği üzere tüm uluslararası toplumu etkileyebilecek düzeydedir. Tarih sahnesi içerisinde verilebilecek önde gelen örneklerden bir tanesi de hiç kuşkusuz Soğuk Savaş dönemidir. Bu dönemde, Bull'un da örneğini verdiği üzere, ABD-Sovyetler Birliği ilişkisinin tüm uluslararası topluma yön verdiği görülmüştür.¹¹⁴

¹¹⁰ Bull, *The Anarchical Society*, 195.

¹¹¹ Bull, *The Anarchical Society*, 194-96. Detaylı analiz için, bkz. Barry Buzan, *The United States and the Great Powers: World Politics in the Twenty-First Century* (Cambridge: Polity, 2004).

¹¹² Bull, "Order vs. Justice," 283.

¹¹³ Bull, *The Anarchical Society*, 196.

¹¹⁴ Bull, *The Anarchical Society*, 196-97.

Uluslararası toplum içerisindeki devletlerin yasal olarak eşit olduğu varsayılsa da, devletlerin güç kapasiteleri farklıdır. Bu farklı güçlerden öne çıkan büyük güçlerin küçük devletlere göre uluslararası toplumu şekillendirmede baskın olduğu söylenebilir. Büyük güçler kendi çıkarları ve değerleriyle oluşturdukları güç dengesi sayesinde uluslararası topluma genel bir gidişat belirler. Bu açıdan bakıldığında, büyük güçlerin tarihi aynı zamanda uluslararası toplumun tarihini de yansıtır. Bull, bu konuda ABD ile Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş dönemindeki durumlarını örnek verir. ABD, batı bloğunun lideri ve büyük gücü olarak, diğer taraftan Sovyetler Birliği de karşı kutbun lideri olarak, bloklar arasında bir denge kurmuş, blok içi sürtüşmelerin yayılmasını engellemişlerdir. Bu açıdan bakıldığında, bu iki büyük gücün kararları ve fikirleri, uluslararası toplum içerisindeki diğer tüm devletlerin kararlarını etkilemiştir.¹¹⁵ Büyük güçler yönetimi aşağıdaki eylemleri gerçekleştirerek uluslararası toplumdaki düzene katkı sunar.¹¹⁶

- (i) Genel güç dengesini muhafaza ederek, (ii) birbirleriyle olan ilişkilerinde muhtemel krizleri önlemeye ve kontrol etmeye çalışarak (iii) birbirleri arasında çıkacak savaşları sınırlandırmayı deneyerek. [Büyük güçler,] uluslararası toplum içerisinde üstün durumda olmalarından da çıkar sağlarlar. Bunu da (iv) tek taraflı olarak yerel seviyedeki üstünlüklerini sömürerek, (v) birbirlerinin etkinlik sahalarına saygı göstererek ve (vi) ortak eylem de denebilecek, büyük güçler ortak yönetimi ya da buluşmasıyla gerçekleştirirler.

Bu fonksiyonları yerine getirirken Bull'un önemseydiği diğer bir nokta ise büyük güçlerin bu işlevleri yerine getireceği ya da getirebileceğinin varsayılmasıdır. Bu husus, büyük güçlerin bu işlevleri tam olarak yerine getirdikleri anlamına gelmez. Devletlerin en başta belirtildiği üzere hareket serbestisi olduğu, rasyonel ya da irrasyonel eylemlere girişebileceği de göz önünde tutulduğunda büyük güçlerin çizilen çerçeve dışında da hareket etmesi olasıdır. Uygulamalara bakıldığında, genel güç dengesini sağlamaktansa zedeledikleri, krizleri engellemektense körükledikleri, savaşları sınırlandırmaktansa kazanmak için hamle yaptıkları da gözlemlenmektedir.¹¹⁷

¹¹⁵ Bull, *The Anarchical Society*, 199-200.

¹¹⁶ Bull, *The Anarchical Society*, 200.

¹¹⁷ Bull, *The Anarchical Society*, 200-01.

Uluslararası toplumun, bu kapsamda, her devlete eşit bir adalet sunduğu da söylenemez. Büyük güçler, her devlete eşit bir adalet sunmaya çalışmaktansa kendi özel konumlarını sürdürmeye çalışırlar. Bu bakış açısı da adil olmayan bir işleyiş getirebilir.¹¹⁸ Diğer bir deyişle, büyük güçler, uluslararası toplum içerisinde “neyin önemli olduğuna” kendi perspektiflerinden karar verebilirler. Diğer devletler de büyük güçlerin konumlanmalarına göre ilişkilerini yönetmeye çalışırlar.

Aslında, büyük güçlerin hareket serbestisi uluslararası toplumun bizatihi varlığıyla da kısıtlanır. Var olan kurallar manzumesi ve düzen içinde işleyen sistem büyük güçlerin politikalarını da sınırlandırır. Büyük güçler bu kapsamda uluslararası toplumun sürekli olarak yenilenmesine de ön ayak olurlar.¹¹⁹ Uluslararası toplum oturdukça veya bir deyişle yerleştikçe, büyük güçler yönetimine olan ihtiyaç da o kadar azalır. Kuralları ve kurumları belirgin, ikincil kurumları olan, diğer bir deyişle BM gibi uluslararası örgütlerle düzenlenen, bir uluslararası toplumun büyük güçler yönetiminin gözetimine ihtiyacı azalmış demektir. Bu tarihsel olarak kanıtlanmıştır. Uluslararası toplum Batı dünyasında yükselmiş ve tüm dünyayı saran bir yapıya dönüşmüştür. Bu esnada uluslararası ilişkilerdeki büyük güçlerin sayısı da giderek azalmıştır. İngiliz Okulu’nda da bahsedilen büyük güçler sabit ve değişmez değildir. Bu büyük güçler, tarih sahnesinde evrilerek ortaya çıkmıştır. Örnek olarak, 1914 yılında yaygın kabul gördüğü şekliyle sekiz büyük güç varken, Soğuk Savaş döneminde bu sayı ikiye düşmüştür.¹²⁰

Sonuç olarak, büyük güçler yönetimi kurumu, uluslararası toplumu temelden etkileyecek bir öneme sahip olup güç dengesi ilkesiyle eşgüdümlü işlemektedir. Yukarıda bahsi geçen işlevlerini yerine getiren kurum, öncelikli olarak uluslararası toplum içindeki güçlerin bir denge halinde var olmalarını tesis etmeye çalışır. Büyük güçler bu amaç için, işbirliği ya da çatışma yollarını kullanırlar. Devletlerin tümünün büyük güçler yönetiminin rehberliğinden etkilendiğini, gerekli düzenin kurulması için büyük güçler yönetiminin diğer devletlerce de tanındığını söylemek mümkündür.

¹¹⁸ Bull, *The Anarchical Society*, 220.

¹¹⁹ Richard Little, “The Balance of Power and Great Power Management,” içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Little ve Williams, 110.

¹²⁰ Martin Wight, “The Balance of Power,” in *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield ve Wight, 167.

Sonuç

Türkiye’de yapılan uluslararası ilişkiler çalışmaları incelendiğinde, İngiliz Okulu kuramına sunulan katkıların sınırlı olduğu görülür. Bu kapsamda az sayıda çalışma bulunmakta olup çalışmaların öncülüğünü, kuramın da önde gelen temsilcilerinden olan Ahmet Nuri Yurdusev’in kitap ve makaleleri oluşturmaktadır.¹²¹ Bu çalışmalarla birlikte, İngiliz Okulu kuramı çerçevesinde yazılmış Türkçe makaleler de literatürde artma eğilimindedir.¹²² Bu kaynaklar

¹²¹ Yurdusev’in, “Uluslararası İlişkiler ve Tarih Felsefesi: ‘Medeniyet’ Yaklaşımı” şeklinde Türkçe’ye çevirilebilecek olan kitabı (*International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach* - 2003) ile “Osmanlı Diplomasisi: Geleneksel mi Gelenek dışı mı?” başlıklı kitabı (*The Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*- 2004), “Thomas Hobbes ve Uluslararası İlişkiler: Realizmden Rasyonalizme” şeklinde tercüme edilebilecek olan makalesi (*Thomas Hobbes and International Relations: From Realism to Rationalism*- 2006) ve “Avrupa Uluslararası Toplumunun Yayılmasıyla Orta Doğu’nun Karşılılaşması” şeklinde çevirilebilecek olan kitap bölümü (*Middle East Encounter with the Expansion of European International Society* – 2009) bu kapsamdaki önde gelen yayınlarını oluşturmaktadır. Bkz. A. Nuri Yurdusev, *International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003); A. Nuri Yurdusev ed., *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?*, Studies in Diplomacy (Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004); A. Nuri Yurdusev, “Thomas Hobbes and International Relations: From Realism to Rationalism,” *Australian Journal of International Affairs* 60, Sayı 2 (2006): 305-21; A. Nuri Yurdusev, "The Middle East Encounter with the Expansion of European International Society," içinde, *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*, ed. Barry Buzan and Ana Gonzalez-Pelaez (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009), 70-91. Bu çalışmaya ek olarak, altı çizilebilecek olan diğer bir yayımlar da Balkan Devlen, Patrick James ve Özgür Özdamar’ın yazdığı, başlığının “İngiliz Okulu, Uluslararası İlişkiler ve İlerleme” şeklinde Türkçe’ye tercüme edilebilecek olan makaleleri ile Ali Onur Tepeciklioğlu’nun başlığı “İngiliz Okulunda Dünya Toplumunu Kavramının Bir İncelemesi” şeklinde Türkçe’ye aktarılabilir olan makalesidir. Bkz. Balkan Devlen, Patrick James ve Özgür Özdamar, “The English School, International Relations and Progress,” *International Studies Review* 7, Sayı 1 (2005): 171-197; Ali Onur Tepeciklioğlu, “An Analysis of the World Society Conceptualization in the English School,” *Ege Academic Review* 16, Sayı 4 (Ekim 2016): 733-43.

¹²² Örnekler için bkz. Balkan Devlen ve Özgür Özdamar, “İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları,” *Uluslararası İlişkiler* 7, Sayı 25 (2010): 43-68; Volkan Şeyşane, “İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinden Mançurya

arasında yer alan, uluslararası ilişkiler teorileri üzerine hazırlanmış ders kitabı niteliği de taşıyan Türkçe kitaplarda da, ayrı bir İngiliz Okulu bölümüne yer verilmeye başlanmıştır.¹²³ Tüm bu eserler arasında, bu makalenin özünü teşkil eden “uluslararası toplum ve kurumları” çerçevesinde yazılanlar da mevcuttur. Örnek olarak, Ali Onur Tepeciklioğlu ve Elem Eyrice Tepeciklioğlu’nun Hedley Bull’un kurumları vasıtası ile Suriye Krizini yorumladıkları yayınları, bu makalenin temel önermelerinin uluslararası ilişkilerde cereyan eden güncel olayların analizinde kullanılabilecek öğeler olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.¹²⁴ Bu makale de, bahsi geçen çalışmalar gibi Türkçe literatüre katkı sunmak amacıyla, İngiliz Okulu kuramı çerçevesinde, Hedley Bull’un uluslararası toplum kavramını nasıl tanımladığını ve ilgili kurumlar vasıtası ile uluslararası toplumun işlerliğini nasıl ele aldığını yanıtlamaya çalışmıştır.

İngiliz Okulu kuramının çoğulcu yaklaşımı; “uluslararası sistem”, “uluslararası toplum” ve “dünya toplumu” olarak üç farklı uluslararası yapıyı öngörmekte iken, bu makale bir orta yol olarak da değerlendirilebilecek uluslararası toplum kavramına yoğunlaşmıştır. Bu inceleme yapılırken Hedley Bull’un düşünce sistemi ön planda tutulmuş ve ağırlıklı olarak 1977 yılında basmış olduğu başyapıtı sayılabilecek *Anarşik Toplum* ana başlıklı kitabından faydalanılmıştır. Bull’un, bu makalenin merkezinde bulunmasının nedenleri şunlardır: Bull, uluslararası toplum ile uluslararası sistemi belirgin çizgilerle ayırmış, iki uluslararası yapıyı birbirinden farklı şekilde tanımlamıştır. Bu ayırım, disiplin içerisinde her ne kadar eleştirilse de, rağbet görmüştür. İngiliz Okulu kuramı, zaman içerisinde “Uluslararası Toplum Görüşü” olarak da adlandırılacak bir noktaya gelmiştir.

Bull’un uluslararası toplum tanımlamasının çalışmanın merkezine alınmasının diğer bir sebebi, İngiliz Okulu kuramının

---

Krizini Anlamak,” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 1, Sayı 1 (2013): 16-31; Onur Ağkaya, “İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Düşüncesi,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 71, Sayı 4 (2016):1059-89.

¹²³ Örnekler için bkz. Mustafa Serdar Palabıyık, “İngiliz Okulu,” içinde, ed. Ramazan Gözen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 217-55; Esra Hatipoğlu, “İngiliz Okulu,” içinde, ed. Tayyar Arı ve Elif Toprak, *Uluslararası İlişkiler Kuramları II* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 116-33; F. Aslı Ergül Jorgensen, “İngiliz Okulu,” içinde, ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular* (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), 122-36.

¹²⁴ Bkz. Ali Onur Tepeciklioğlu ve Elem Eyrice Tepeciklioğlu, “Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, Sayı 1 (2015): 162-92.

özüne uygun olarak kapsayıcı bir orta yol yapılanması sunmasıdır. Bull, uluslararası toplumun baş aktörlerini belirli bir hareket serbestisine sahip kendi iradesiyle kararlar alabilen devletlerin oluşturduğunu söyler. Bull'a göre, devletler otomatik olarak belirli şartlar altında önceden belirlenmiş politikaları değil, gönüllük esasına dayanarak göreceli olarak kendi tayin ettikleri politikaları yürütürler. Devletlerin uluslararası toplum içerisindeki eylemleri rasyonel ya da irrasyonel olabilir. Ancak, bu sürecin sonunda anarşik bir yapı içerisinde, devletlerin işbirliğine gittiği bir uluslararası toplum oluşur. Bu uluslararası yapı tamamen barışçıl ya da adil bir düzeni oluşturmasa da, devletler ortak çıkar ve değerlere inanarak, bir arada var olmanın asgari kuralları çerçevesinde davranarak toplumun idamesini sağlamaya çalışırlar. Bull'un bu yaklaşımı, uluslararası ilişkiler literatürünün savaş-barış, egemenlik hakkı-iç işlerine müdahale çıkmazlarından sıyrılması için bir orta-yolu da teşkil etmiştir.

Makalenin ilk iki bölümünde incelenen bu hususlardan sonra, uluslararası toplumun varlığını ve işlemlerini uygulamada sağlayan, "kurum" adı verilen mekanizmalara yer verilmiştir. Önemli olan husus, bu kurumların insan eliyle kurgulanmış olmaması, tarih içerisinde kendiliğinden evrilmiş olmalarıdır. Kurum tartışmasının, İngiliz Okulu'na özgü bir yanı bulunmaktadır. Bu kurumların uluslararası ilişkilerin pratikte nasıl işlediğini analiz edeceğimiz bir alt yapısı olduğu iddia edilmektedir. İngiliz Okulu'nun kurucularından olan Wight gibi birçok İngiliz Okulu düşünürü, uluslararası siyaseti "uluslararası toplum" da dedikleri yapıyla açıklarken bu kurumlardan faydalanmışlardır. İngiliz Okulu içerisinde de Bull'un ortaya koyduğu beş kurum olan güç dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, savaş ve büyük güçler yönetimi üzerinde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Ancak, ilgili kurum tartışmasını sistematik olarak disiplinde merkezi bir yere taşıyan Bull olmuştur. Kendi perspektifinden anlamış/açıklamış olduğu uluslararası ilişkilerin doğasını bu kurumlara analiz etmiştir.

Bull'a göre, başat kurum güç dengesidir. Uluslararası toplum içerisindeki devletler belirli bir güç dengesinde varlıklarını sürdüremez ve aralarından sadece bir tanesi büyük güç olarak sıyrılırsa, diğer devletleri tahakkümü altına alarak uluslararası toplumun üzerine inşa edildiği ortak çıkar ve değerleri kendi çıkarları ve değerleri doğrultusunda değiştirerek, bir hegemonya kurabilir, küresel merkezi bir üst otorite haline gelebilir. Bu şartlar altında da ne iradeleriyle hareket edebilen ne de kendisini gönüllü olarak belli kurullarla kısıtlayarak işbirliği yapan devletler kalır.

En az iki büyük gücün uluslararası toplumlar içerisinde var olduğunu düşünen Bull, devletlerin belirli bir düzen içinde var olduğunu, bu yapının kargaşa ve belirsizlikten çok bir düzen ihtiva ettiğini söyler. Güç dengesinin varlığı, uluslararası toplum içerisinde saldırgan davranarak mevcut kalıpların dışına çıkan devletlerin, diğer devletler tarafından güç kullanılarak dengelenebilmesini, uluslararası toplumun aksamadan işlemlerini sağlar. Bull'a göre, uluslararası hukuka saygı duyulmasını bile güç dengesi kurumu sağlamaktadır.

Uluslararası hukuk, var olan bu ilişkiler ağını kodifiye ederek etkileşim kalıplarını tayin eder, yaptırım olarak da güç dengesi kurumunun araçlarına dayanır. Diğer yandan da diploması kurumu, bir insanın vücuduna kan veren damarlar gibi, uluslararası topluma işlerlik kazandırır. Uluslararası hukukla kodifiye edilmiş, diplomasıyla işlerlik kazanmış bu uluslararası toplumda öncü olan devletler, büyük güçlerdir. Uluslararası toplum içerisinde var olan büyük güçlerin asil görevi de yine bu güç dengesini tesis etmektir. Bu amaçla, zaman zaman savaşların da yaşandığı uluslararası toplumda düzen, değişen bir dinamiğe de sahiptir. Tüm kurumlar kendi içlerinde bir değişim geçirirler, asli kimliklerini kaybetmeden işlemeye devam ederler.

Bu çerçeve, Bull'a göre, uluslararası ilişkilerin pratikteki işleyişinin bir yansımasıdır. Bu pratiği düzenlediği öngörülen kurumlar hakkındaki tartışmalar disiplin içerisinde yoğunlaşmaktadır. Bu makalede işlendiği gibi, bahsi geçen kurumların uluslararası ilişkileri anlamak ve/veya açıklamak için bir şablon oluşturabileceği yönündeki kanaat ise kuvvetlenmektedir. İnsan eliyle kurgulanmamış, tarih içerisinde evrim geçirerek günümüze ulaştığı düşünülen bu kurumlar, uluslararası ilişkilerin doğasına dair tartışmalara da ışık tutmaya devam etmektedir. Bull'un çizmiş olduğu çerçeve ise bir çıkış noktası olarak bu kuramsal tartışmalara zemin teşkil edecek nitelikte gözükmektedir.

Kaynakça

- Ağkaya, Onur. "İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Düşüncesi." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 71, Sayı 4 (2016):1059-89.
- Bull, Hedley, "Society and Anarchy in International Relations." içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. H. Butterfield ve M. Wight, 35-50. Londra: George Allen & Unwin Ltd, 1966.
- Bull, Hedley, "The Grotian Conception of International Society." içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. H. Butterfield ve M. Wight, 51-73. Londra: George Allen & Unwin Ltd, 1966.

- Bull, Hedley, Benedict Kingsbury ve Adam Roberts, eds. *Hugo Grotius and International Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1990.
- Bull, Hedley. "Martin Wight and the Theory of International Relations: The Second Martin Wight Memorial Lecture." *International Studies* 2 (1976): 101-16.
- Bull, Hedley. "Order vs. Justice in International Society." *Political Studies* 19, sayı 3 (1971): 269-83.
- Bull, Hedley. "The State's Positive Role in World Affairs." *Daedalus* 108, sayı 4 (Güz 1979): 111-23.
- Bull, Hedley. *Intervention in World Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1984.
- Bull, Hedley. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. 4th ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- Butterfield, Herbert ve Martin Wight, ed. *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*. Londra: George Allen & Unwin Ltd, 1966.
- Buzan, Barry ve Ana Gonzalez-Pelaez, ed. *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*. Palgrave Studies in International Relations Series. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.
- Buzan, Barry, "Rethinking Hedley Bull on the Institutions of International Society." içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed., R. Little ve J. Williams, 75-96. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.
- Buzan, Barry. "Not Hanging Separately: Responses to Dunne and Adler." *Millennium: Journal of International Studies* 34, Sayı 1 (2005): 183-94.
- Buzan, Barry. *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2004.
- Buzan, Barry. *An Introduction to the English School of International Relations: The Societal Approach*. Cambridge, UK: Polity, 2014.
- Buzan, Barry. *The United States and the Great Powers: World Politics in the Twenty-First Century*. Cambridge: Polity, 2004.
- Demirel, Murat. "The English School Theory and Turco-German Relations. "Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2017.
- Devlen, Balkan ve Özgür Özdamar. "İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları." *Uluslararası İlişkiler* 7, Sayı 25 (2010): 43-68.

- Devlen, Balkan, Patrick James ve Özgür Özdamar. “The English School, International Relations and Progress.” *International Studies Review* 7, Sayı 1 (2005): 171-97.
- Dunne, Tim ve Richard Little, “The International System – International Society Distinction.” içinde *Guide to the English School*, ed. Cornelia Navari ve Daniel Green, 91-108. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014.
- Dunne, Tim, “The English School.” içinde *The Oxford Handbook of International Relations*, edited by Christian Reus-Smit and Duncan Snidal. Oxford Handbooks of Political Science, 267-85. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Dunne, Tim. *Inventing International Society: A History of the English School*. St. Antony's Series. Oxford: Macmillan, 1998.
- Epp, Roger. “The British Committee and International Society.” *Guide to the English School in International Studies*, ed. Cornelia Navari ve Daniel M. Green. Guides to International Studies, 25-36. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014.
- Ergül-Jorgensen, F. Aslı, “İngiliz Okulu.” içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı, 122-36. İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- Fischer, Allan G. B. “Review: The Nature of International Society.” *International Affairs* 38, sayı 3 (1962): 374-75.
- Fox, William T. R. *The Super-Powers: the United States, Britain, and the Soviet Union--their Responsibility for Peace*. New York: Harcourt, Brace & Co., 1944.
- Friedrichs, Jörg. *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions*. The New International Relations. Londra: Routledge, 2004.
- Grader, Shelia. “The English School of International Relations: Evidence and Evaluation.” *Review of International Studies* 14, sayı 1 (1988): 29-44.
- Green, Daniel M. “Introduction to the English School in International Studies.” içinde, *Guide to the English School in International Studies*, ed. Cornelia Navari ve Daniel M. Green. Guides to International Studies, 1-6. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014.
- Grotius, Hugo. *Hugo Grotius On the Law of War and Peace*. Student version, ed. Stephen C. Neff. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

- Hall, Ian. *The International Thought of Martin Wight*. The Palgrave Macmillan History of International Thought Series. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Hatipoğlu, Esra, “İngiliz Okulu.” içinde, *Uluslararası İlişkiler Kuramları II*, ed. Tayyar Arı ve Elif Toprak, 116-33. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Hoffman, Stanley. “Hedley Bull and His Contribution to International Relations.” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 62, sayı 2 (Bahar 1986): 179-95.
- James, Alan. “System or Society”, *Review of International Studies* 19, sayı 1 (Ocak 1993): 269-288.
- Jones, Charles A, “War in the Twenty-first Century: An Institution in Crisis.” içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed., R. Little ve J. Williams, 162-88. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.
- Jones, Roy E. “The English School of International Relations: A Case for Closure.” *Review of International Studies* 7, sayı 1 (1981): 1-13.
- Keohane, Robert O. “International Institutions: Two Approaches,” *International Studies Quarterly* 32, sayı 4 (1988): 379-396.
- Krasner, Stephen D. “Sovereignty: An Institutional Perspective.” *Comparative Political Studies* 21, sayı 1 (1988): 66-94.
- Little, Richard, “The Balance of Power and Great Power Management.” içinde, *The Anarchical Society in a Globalized World*, ed. Richard Little ve John Williams, 97-120. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.
- Little, Richard. “Neorealism and the English School: A Methodological, Ontological and Theoretical Reassessment.” *European Journal of International Relations* 1, sayı 1 (Mart 1995): 9-34.
- Little, Richard. *The Balance of Power in International Relations: Metaphors, Myths, and Models*. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Navari, Cornelia, ed. *Theorising International Society: English School Methods*. Palgrave Studies in International Relations. Basingstoke England: Palgrave Macmillan, 2009.
- Palabıyık, Mustafa Serdar, “İngiliz Okulu.” içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Ramazan Gözen, 217-55. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Roberson, B A., ed. *International Society and the Development of International Relations Theory*. Londra: Continuum, 2002.

- Schouenborg, Laust, “The English School and Institutions.” içinde, *Guide to the English School in International Studies*, ed. Cornelia Navari ve Daniel Green, 77-89. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, 2014.
- Suganami, Hidemi, “English School in a Nutshell”, *Lecture Notes*, 15-28. Ritsumeikan University, 2010. <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/ir/college/bulletin/e-vol.9/02Hidemi%20Suganami.pdf> (28.08.2016)
- Suganami, Hidemi. “British Institutionalists, or the English School, 20 Years On. *“International Relations”* 17, sayı 3 (2003): 253-71.
- Şeyşane, Volkan. “İki Savaş Arası Dönemde Uluslararası Toplum ve Çatışma: İngiliz Okulu Perspektifinden Mançurya Krizini Anlamak. *“Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 1, Sayı 1 (2013): 16-31.
- Tepeciklioğlu, Ali Onur ve Elem Eyriçe Tepeciklioğlu. “Teoriden Pratiğe: Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, Sayı 1 (2015): 162-92.
- Tepeciklioğlu, Ali Onur. “An Analysis of the World Society Conceptualization in the English School.” *Ege Academic Review* 16, Sayı 4 (Ekim 2016): 733-43.
- Watson, Adam “The British Committee for the Theory of International Politics: Some Historical Notes”, The University of Leeds, November 1998, www.polis.leeds.ac.uk/assets/files/research/.../watson98.pdf (27.08.2016)
- Watson, Adam. “Hedley Bull, States Systems and International Societies.” *Review of International Studies* 13, sayı 2 (April 1987): 147-53.
- Wight, Martin ve Gabriele Wight. *International Theory: The Three Traditions*. Ed. Gabriele Wight, Brian Ernest Porter ve Hedley Bull. New York: Holmes & Meier for the Royal Institute of International Affairs, 1992.
- Wight, Martin, “The Balance of Power.” içinde, *Diplomatic Investigations*, ed. Butterfield, Herbert ve Martin Wight, 132-48. Londra: George Allen & Unwin Ltd, 1966.
- Wight, Martin. “Foreword.” içinde, ed. Paul Sharp and Geoffrey Wiseman, *The Diplomatic Corps as an Institution of International Society*, xi-xii. Studies in Diplomacy and International Relations. Basingstoke England: Palgrave Macmillan, 2007.

- Wight, Martin. *International Theory: The Three Traditions*, (Leicester: Leicester University Press, 1991).
- Wight, Martin. *Power Politics*. Ed. Hedley Bull, Carsten Holbraad, ve Jack Spence. New York: Continuum, 2002.
- Wilson, Peter. "The English School Meets the Chicago School: The Case for a Grounded Theory of International Institutions." *International Studies Review*, sayı 14 (2012): 567-90.
- Wilson, Peter. "The English School of International Relations." *Review of International Studies* 15, sayı 1 (1989): 49-58.
- Wilson, Peter. "The Myth of the 'first Great Debate' ". *Review of International Studies*, 24, sayı 5 (Dec. 1996): 1-16.
- Yurdusev, A Nuri, ed. *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional? Studies in Diplomacy*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004.
- Yurdusev, A Nuri. *International Relations and the Philosophy of History: A Civilizational Approach*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2003.
- Yurdusev, A. Nuri, "The Middle East Encounter with the Expansion of European International Society." içinde, *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*, 70-91, ed. Barry Buzan and Ana Gonzalez-Pelaez. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009.
- Yurdusev, A. Nuri. "Thomas Hobbes and International Relations: From Realism to Rationalism." *Australian Journal of International Affairs* 60, Sayı 2 (2006): 305-21.